

De wijk Hoogte Honderd

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

53

De Hoogte HONDERDWIJK

Anne-Marie Pirlot

Redactie, opzoeken en iconografie
Anne-Marie Pirlot

Begeleidingscomité
Pascale Ingelaere, Kabinet van de Minister-President
Paula Dumont en Sam Plompen, Directie Monumenten en Landschappen

Coördinatie
Paula Dumont,
Directie Monumenten en Landschappen

Herlezing
Linda Evens en Ludo Gobin,
Directie Monumenten en Landschappen

Bedankingen
Julie Coppens, Philippe Charlier, Marc Gierst, Anne Lauwers,
de leden van de dienst Stedenbouw van de gemeente Vorst, Anne-Sophie Walazyc.

Afkortingen van de fotografische vermeldingen
AAM: Archives d'architecture Moderne
GAV: Gemeentearchief Vorst
AR: Algemeen Rijksarchief
GOB: Gewestelijke Overheidsdienst Brussel

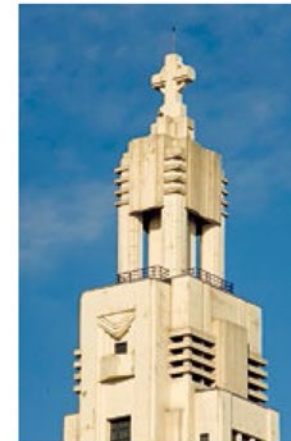
Vertaling: Gitracom

Vormgeving: La Page - *Druk:* Dereume printing - *Distributie:* Nord-Sud

©Verantwoordelijke uitgever: Arlette Verkruyssen, Directeur-generaal van Brussel Stedelijke Ontwikkeling,
Gewestelijke Overheidsdienst Brussel, CCN – Vooruitgangstraat 80 – 1035 Brussel

GEDRUKT IN BELGIË

WETTELIJK DEPOT: D/2014/6860/004 ISBN 978-2-87584-057-8

VAN GALGENVELD TOT WOONWIJK	3
1901-1914, DE FUNDAMENTEN VAN EEN NIEUWE WIJK	4
SINT-AUGUSTINUS, EEN ART-DECOKERK	25
ARCHITECTUUR, 1920-1960	36

Van galgenveld tot woonwijk

De Hoogte Honderdwijk biedt een mooie staalkaart van de verschillende architecturale stromingen die elkaar in de 20ste eeuw in Brussel zijn opgevolgd. We vinden er huizen in eclectische stijl en geometrisch getinte art nouveau naast art-decowoningen en appartementsgebouwen die vanaf de jaren 1930 opgang maken, en ten slotte enkele voorbeelden van architectuur uit de jaren 1950. Ondanks haar architecturaal en stedenbouwkundig belang is de geschiedenis van deze wijk nog vrij weinig gekend. We weten dat ze werd aangelegd onder impuls van Alexandre Bertrand, naar wie een straat in de wijk is vernoemd, en de *Société anonyme des Villas de Forest*. In het kielzog van de grootscheepse stedenbouwkundige projecten die door Victor Besme volgens de wens van koning Leopold II waren uitgewerkt, nam A. Bertrand het initiatief om een toen nog beboste hoogte, uitloper van het Zoniënwoud, te verkavelen en er een nieuwe woonwijk te creëren die de naam Sint-Augustinuswijk kreeg. Het hart hiervan wordt gevormd door het cirkelvormige Hoogte Honderdplein en de Sint-Augustinuskerk, die samen een sterk stedelijk baken vormen van waaruit acht straten in stervorm uitwaaiëren. De wijk werd geleidelijk bebouwd en vergroot met nieuwe uitbreidingen na de Tweede Wereldoorlog. Het is de geschiedenis van deze wijk, vandaag gekend als de Hoogte Honderdwijk, die we hier willen traceren, vanaf zijn ontstaan tot in de jaren 1950, aan de hand van zijn architectuur en stedenbouwkundige ontwikkeling.

Linkerpagina.
 Hoog-Vorst, ca 1858.
 Detail van het Brusselsse agglomeratieplan van Victor Besme.
 © AAM
 Hoog-Vorst in 1900.
 Kaart van het Militair cartografisch instituut.
 Het park van Vorst is reeds aangelegd maar de Sint-Augustinuswijk niet.
 De blauwe lijn is de tramlijn.
 © AAM
 Hoog-Vorst, ca 1930.
 © AAM
 Hoog-Vorst, 2014.
 (Brussel URBIS © - Distributie CIBG, Kunstlaan 20, 1000 Brussel)

De Jupiterlaan gezien vanaf de Victor Rousseulaan.
 Links het Dudenpark; rechts de Sint-Augustinuskerk.
 (foto van de auteur)

1901-1914, de fundamenten van een nieuwe wijk

HET PLATEAU VÓÓR HOOGTE HONDERD

Het plateau rond de *Hoogtelijn 100* maakte deel uit van het bos van de Heegde, dat eigendom was van de abdij van Vorst. Deze uitloper van het Zoniënwoud was onderverdeeld in meerdere bossen die de dorpskern van Vorst en de abdij omringden. Twee van deze bossen, waren het *Galgeheyde Bosch* en daarnaast het *Galge Veld*.

De zusters benedictinessen van de abdij van Vorst lieten de hellingen geleidelijk ontbossen, hoewel de zanderige bodem weinig geschikt was om er aan landbouw te doen. Vanaf de 13de eeuw bevond er zich een abdijs hoeve, het *Hof te Spilotsenberg* of *Hoff van Vorst*. In de loop der jaren kreeg de hoeve meerdere benamingen: *Splotsberghe* in de 14de eeuw en *Flotsenberghe* in de 16de eeuw.

Vandermaelen, Ph., Kadastrale atlas van het Rijk België. Perceelplan van de gemeente Vorst met wijzigingen tot 1836 (detail).

(© Koninklijke Bibliotheek, Kaarten en Plannen)

Het Kersbeekbos, het Armen Bosch, het Kruys Bosch – dat vandaag deel uitmaakt van het Dudenpark en waarvan de oude naam voortleeft in het stenen kruis op de hoek van de Mysteriestraet en de Brusselse Steenweg – het Zeven Bunders Bosch en het Roosendael Bosch zijn overblijfselen van de westelijke uitloper van het Zoniënwoud.

Het Galge Veld ligt tussen de Galge Straet en de Alsembergse Steenweg.

Zicht op de stad Brussel in de 17de eeuw met op de voorgrond de raderen en de galg op de plaats Drie Torrekens, uittreksel uit Leroy, J., *Le grand théâtre profane du duché de Brabant*, Den Haag, 1730. (foto M.H. Williot Parmentier 1993)

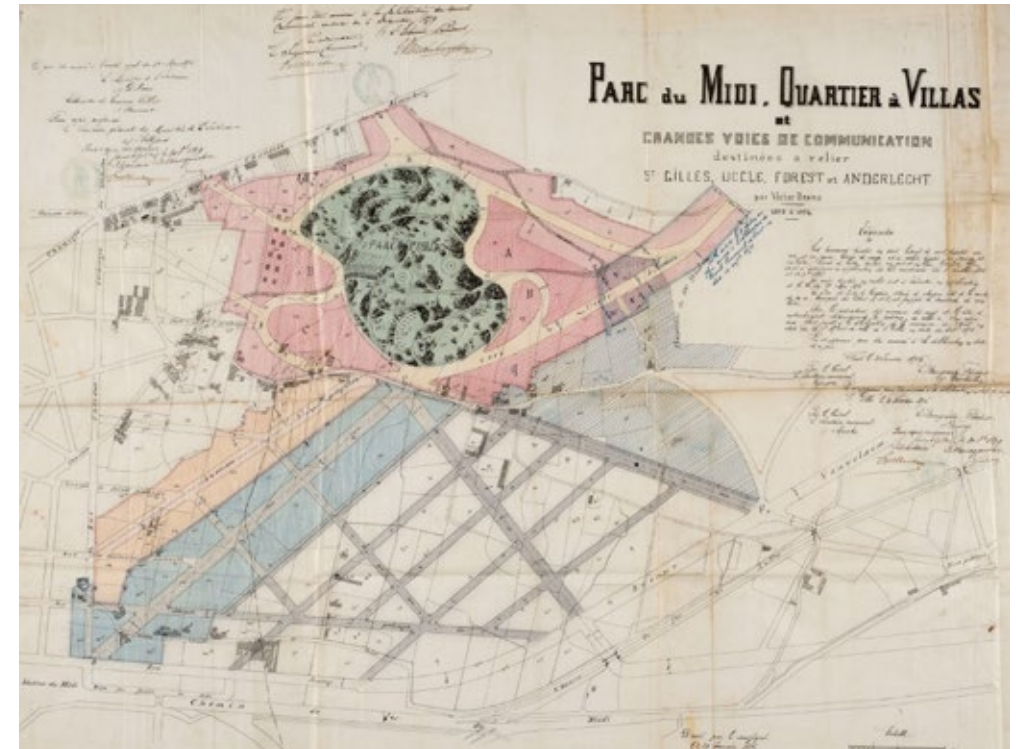
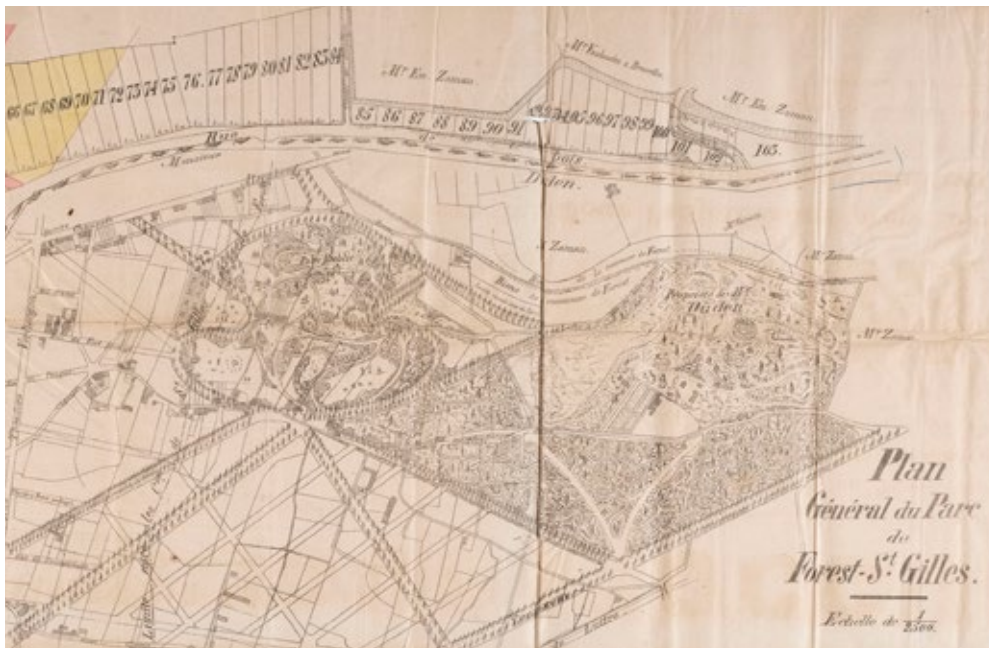
Naast het telen van graan en het kweken van schapen voor de kloosterzusters was de pachter ook verplicht om het hout te leveren dat nodig was voor de galgen en het rad die in de nabijheid stonden opgesteld. De historicus Alphonse Wauters beschrijft in zijn boek *Histoire des environs de Bruxelles* dat de rechtbank van Brussel vanaf 1233 op deze plek zitting hield, op een terrein dat eigendom was van de Stad Brussel: "Op de plaats genaamd het Galge veldt of de Drie Torrekens zag men een driehoekige muur, doorboord met openingen en bekroond met kantelen; daar werden raderen, galgen, enz. opgericht, het hele barbaarse arsenaal waarmee destijds strafrechtelijke vonnissen ten uitvoer werden gebracht... Wanneer de rechtbank van Vorst iemand tot de galg veroordeelde, moesten de inwoners van het dorp zich naar deze plek begeven, gewapend met pieken en andere wapens, om het rad op te richten waarop de misdadigers werden vastgebonden." Voorts, zo schrijft Wouters, moest volgens een verordening van de Rekenkamer van 21 januari 1517 de pachter van het *Hoff van Vorst* het nodige hout leveren voor de galgen, raderen, enz. Historische bronnen vermelden meerdere terechtstellingen op het *Galge Veld*, waaronder die van de lutheraan Lambert de Augustijn 'die stierf in zijn slechte geloof' op 15 september 1528. De plek lag waarschijnlijk op het huidige plateau van de Hoogte Honderd, tussen de Alsembergse Steenweg, de Verlossingssquare, de Jupiterlaan en de Timmermansstraat. Het pachthof werd tijdens de godsdienstoorlogen in de 16de eeuw door brand verwoest en niet meer heropgebouwd. De landbouwgronden bleven echter in gebruik en werden aan pachters in huur gegeven. Ze lagen ongeveer tussen het Hoogte Honderdplein en de Rodenbachstraat. In 1822 werd het *Galge Veld* door de stad Brussel afgestaan aan de gemeente Vorst. In 1873 was een deel van deze gronden eigendom van Joseph Emmanuel Zaman. Ze zouden later worden verworven door de *Société anonyme des Villas de Forest*.

HET PARK VAN VORST: DE WENS VAN LEOPOLD II

In 1875 diende Victor Besme, inspecteur-generaal van de *Service Voyer des Faubourgs de Bruxelles*, bij de gemeenteraad van Vorst een aanvraag in om een openbaar park goed te keuren op de plaats die bekendstond als de *Galgeheyde*, samen met nieuwe verbindingswegen tussen het hoge gedeelte van Vorst en de wijk van het Zuidstation. De aankoop van de terreinen voor de aanleg van het park werd gefinancierd door Leopold II, via de *Compagnie immobilière de Belgique*. De koning wou met dit openbaar park voorzien in de onmisbare gezonde lucht en ruimte voor de arbeidersbevolking die rond het Zuidstation woonde. Later, in 1911, werd uitdrukkelijk bepaald dat aan de rand van het park enkel vrijstaande villa's mochten worden gebouwd of hoogstens met twee gekoppelde woningen.

De plattegrond van het park werd in 1875 getekend door Victor Besme en licht gewijzigd in 1890 door landschapsarchitect Emile Lainé. De oppervlakte bedroeg dertien hectare. Het park werd in 1882 geopend onder de naam Zuidpark of park van Sint-Gillis alvorens in 1913 zijn huidige naam te krijgen. De aanleg van het park, zijn verbinding met het Ter Kamerenbos via de Albertlaan en de Longchamplaan (de huidige Churchillaan) evenals de aanleg in 1895 van een elektrische tram tussen het Zuidstation en Ukkel-Globe

Algemeen plan van het park van Vorst-Sint-Gillis en de belendende percelen. Detail van een affiche voor de openbare verkoop door de gemeente Vorst van percelen op het Galgeveld, 1879. ©ARA

Ontwerp voor een openbaar park getekend door Victor Besme in 1876. ©ARA

via de Alsebergse Steenweg, bevorderden de ontwikkeling van de toekomstige wijken Berkendael en Hoogte Honderd.

Al deze infrastructuurwerken trokken nieuwe inwoners naar de gemeente aan, zowel uit de burgerij als uit de arbeidersklasse.

DEMOGRAFISCHE EVOLUTIE

Tot het einde van de 17de eeuw was het plateau van Hoogte Honderd slechts schaars bewoond. Het duurde tot de aanleg van twee nieuwe steenwegen, die van Vorst in 1711-1714 en die van Alseberg in 1726-1729, alvorens de bevolking van de gemeente geleidelijk toenam. In 1786 telde men 740 inwoners. In 1850 was hun aantal bijna verdubbeld. Vorst bleef echter een landelijk karakter be-

houden en 40% van zijn oppervlakte bestond uit akkers en weiden.

Tussen 1890 en 1910 verviervoudigde de bevolking van 5.885 naar 24.228 inwoners. In 1902 gaf burgemeester Edouard Smits een verklaring voor deze snelle bevolkingstoename: "Deze groei moet worden toegeschreven aan diverse factoren: ten eerste de topografische ligging van de gemeente, de talrijke en vlotte

verbindingen met de naburige gemeenten, en de grote keuze en redelijke prijs van onze bouwgronden. Maar naar onze mening hebben ook de saneringswerken die van Vorst een van de gezondste gemeenten van de Brusselse stadsrand hebben gemaakt, de gematigdheid van onze taksen en de afwezigheid van lokale belastingen in grote mate tot dit resultaat bijgedragen."

HET ONTSTAAN VAN EEN NIEUWE WIJK: SINT-AUGUSTINUS

In het spoor van deze infrastructuurwerken ontwikkelde de *Société anonyme des Villas de Forest* een grootschalig stedenbouwkundig project. De kern van dit project, waarvan de realisatie meerdere decennia in beslag zou nemen, was de aanleg van een nieuwe woonwijk op de plaats van het vroegere *Galge Veld*. Het uitzicht van het hoge gedeelte van de gemeente zou er definitief door veranderen.

Het complexe project kwam grotendeels tot stand dankzij één persoon: Alexandre Bertrand. Deze wisselagent kocht met meerdere vennoten de *Société des Villas de Forest* die onder meer de gronden bezat afkomstig van de ontmanteling van het eigendom Zaman. Het was in die tijd gebruikelijk dat kapitaalcrachtige privé-eigenaars aan de oorsprong lagen van nieuwe wijken. Ook de aanleg van de Hoogte Honderdwijk is een voorbeeld van dit soort projectontwikkeling.

Het eerste ontwerpplan, dat de krijtlijnen uitzette voor de aanleg van een nieuwe woonwijk, dateert van november 1899. Het werd door de vastgoedmaatschappij gepresenteerd aan het schepencollege van Vorst en diverse malen herwerkt alvorens voor openbaar onderzoek te worden vrijgegeven. Het plan werd ook herhaaldelijk besproken op de gemeenteraad om de rechten en plichten van elke partij voor de uit te voeren wegenwerken vast te leggen. Er werd overeengekomen dat de *Société des Villas* de kosten voor de grondwerken, de bestrating, de trottoirs, de aanplanting van bomen en de riolering op zich zou nemen. De bouwtekeningen zouden door de gemeente worden geïnd en gedeeltelijk teruggestort aan de *Société des Villas* terwijl de aansluitingen voor gas en water voor rekening van de gemeente kwamen.

In juli 1900 werd het ontwerpplan door de gemeenteraad van Vorst voorlopig goedgekeurd. De overeenkomst tussen de gemeente en de *Société des Villas* bepaalde echter dat de geplande straten slechts zouden worden aangelegd naarmate de bebouwing vorderde en de verkeerscirculatie dit vereiste. Deze voorzorgsmaatregel werd waarschijnlijk ingegeven door de omvang van het project. Bovendien moest het centrale gedeelte van het cirkelvormige plein door de *Société des Villas* kosteloos worden afgestaan aan de bevoegde parochiale kerkfabriek, die zich er van haar kant nu reeds toe verbond om voor een vijfde bij te dragen in de kosten voor de bouw van een later op te richten parochiekerk in het midden van het cirkelvormige plein (art. 2). De wegenwerken die ten laste waren van de *Société des Villas*

moesten worden uitgevoerd binnen een termijn van tien jaar vanaf de definitieve goedkeuring (art. 7). Artikel 2 werd nadien gewijzigd en de bijdrage van de *Société des Villas* in de bouw van de kerk werd beperkt tot 50.000 frank, betaalbaar in tien jaarlijkse schijven. Uit de briefwisseling tussen de gemeente Vorst en de *Société des Villas* blijkt dat de onderhandelingen stroef verliepen. Ze werden uiteindelijk in april 1901 afgerond met de definitieve goedkeuring van de plannen en de overeenkomst door de gemeenteraad. Enkele maanden eerder, in januari 1901, was het ontwerpplan al goedgekeurd door de gemeenteraad van Ukkel voor het gedeelte van de wegenwerken op zijn grondgebied. De definitieve stratentracés werden bekrachtigd bij koninklijk besluit van 4 mei 1901.

DE SOCIÉTÉ ANONYME DES VILLAS DE FOREST

De *Société anonyme des Villas de Forest* werd bij notariële akte opgericht op 30 april 1887. Tot de oprichters en aandeelhouders behoorden onder andere de *Société Générale* en de vereffenaars van de goederen van Joseph-Emmanuel Zaman. Het kapitaal van de vennootschap, 1.600 aandelen aan toonder, bestond voor het grootste gedeelte uit gronden afkomstig van Zaman, waaronder het domein Zevenbunder en het Galgeveld. De vennootschap had als doel terreinen bouwrijp te maken, er openbare wegen aan te leggen en alle werkzaamheden te verrichten voor de bouw van woningen.

In 1890 kwamen de aandelen van de vennootschap in bezit van de *Compagnie immobilière de Belgique*.

De activiteit van de vennootschap, in hoofdzaak de verkoop van gronden, bleef tot het einde van de 19de eeuw zeer beperkt. Dat veranderde in 1899 toen alle aandelen door de *Compagnie immobilière de Belgique* werden overgedragen aan een nieuwe groep aandeelhouders bijeengebracht door Alexandre Bertrand (1846-1920). Hijzelf, zijn broer Henri, zijn zoon Herman en zijn schoonzoon Amaury Begerem verwierven 50% van de aandelen, de overige 50% werd verdeeld tussen drie andere aandeelhouders. De nieuwe vennootschap ging vanaf november 1899 in snel tempo over tot het bouwrijp maken van de gronden die deel uitmaakten van haar patrimonium. Dit was het begin van de nieuwe Sint-Augustinuswijk.

JOSEPH-EMMANUEL ZAMAN, EEN SLEUTELPERSONAGE

Een deel van het project van Alexandre Bertrand werd gevestigd op terreinen afkomstig van de eigendom van industrieel en zakenman Joseph-Emmanuel Zaman (1812-1894).

Deze ondernemende en visionaire captain of industry begon zijn activiteit als exploitant van een steengroeve. Vanaf 1844 kocht hij de verschillende steengroeven van Quenast, beroemd sinds de 18de eeuw voor hun porfieren straatstenen. In 1848 industrialiseerde hij de productieprocedures en verkreeg hij een vergunning om een private spoorlijn voor het transport van straatstenen aan te leggen tussen Quenast en Clabecq, langs het kanaal Charleroi-Brussel. Zaman leverde straatstenen voor talrijke straten van Brussel waaronder de huidige Sint-Denijsstraat in Vorst (1859). Om zijn activiteiten te diversifiëren investeerde Zaman ook in de metaal- en suikerindustrie. In 1858 stapte hij in de politiek en werd verkozen tot senator.

In 1857 erfde Zaman het domein van zijn oom, ridder François-Jean Wyns de Raucour, gelegen in Vorst. Door diverse aankopen slaagde hij erin dit domein te vergroten tot een oppervlakte van meer

Het kasteel Zaman in de Domeinlaan, gesloopt in 1948.
(verz. Belfius © ARB-GOB)

dan 50 hectare in 1874.

In 1884 ging het fortuin van Zaman in rook op door een beurskrach. Het landgoed werd in stukken opgesplitst. Het kasteel en de bijgebouwen (conciërgerie, stallen, ...) werden verkocht aan een Anderlechtse industrieel, Jules Vimenet, terwijl de aanpalende terreinen in bezit kwamen van de *Société anonyme des Villas de Forest*. Zaman zelf vestigde zich in de Toulousestraat in Brussel.

Na zijn overlijden in 1894 werd Zaman begraven op het oude kerkhof van Vorst.

Een laan in Vorst draagt nog altijd zijn naam.

Het vroegere kasteel Zaman huisvestte de gemeentediensten tot aan de bouw van het nieuwe gemeentehuis (1934-1938). Het werd na de Tweede Wereldoorlog afgebroken en op de plaats ervan werden de lokalen van tennisclub Forest Domaine gebouwd.

EEN GROOTSCHALIG PROJECT: DE WIJK EN HAAR UITBREIDINGEN

Het door de *Société des Villas* in 1900 voorgestelde stedenbouwkundig plan was ambitieus. In de praktijk zouden er behalve de Sint-Augustinuswijk later nog andere uit voortvloeien, zoals de Odysseewijk of de Zijdeteeltwijk.

Het plan, dat zich over de gemeenten Vorst en Ukkel uitstrekte, verbond enerzijds de Besmelan met de Vorstlaan (de huidige Joseph Bensstraat) en verlengde anderzijds de bestaande straten, aan de overzijde van de Alsembergse Steenweg. Tot de nieuwe straten behoorden onder meer de Mozartlaan en Roosendaelstraat, in het verlengde van de Belle-Vuelaan (de huidige Messidorlaan), die aansloten op de idyllische Zevenbunderlaan waarlangs toen meerdere grote eigendommen lagen. De nieuwe Everardlaan vormde de verlenging van de Molièrelaan.

Maar de kern van het plan was de aanleg van een nieuwe wijk waarvoor Alexandre Bertrand zich duidelijk had laten inspireren door de *Place de*

l'Etoile in Parijs. Acht lanen, in stervorm rond een cirkelvormig plein, namen het hoogste punt in van het plateau, op een hoogte van ongeveer 100 m (93 m volgens een plan van Victor Besme opgesteld in 1850!). In een eerste fase, nog voor het ontwerpplan herzien werd in het kader van het *projet des Parcs* (1908), werd begonnen met het trekken van deze straten. Het ging om de Sint-Augustinuslaan, de Everardlaan en de Van Goidtsnovenlaan naar de Alsembergse Steenweg toe; de Beernaertlaan (de huidige Wapenrustingslaan) naar de Zevenbunderlaan toe, een deel van de Auguste Borremanslaan (in 1906 omgedoopt tot de Alexandre Bertrandlaan) en de Schermstraat en Steekspelstraat naar de Beukenstraat toe (de huidige Jupiterlaan). Het middelpunt van dit plein werd eerst aangeduid door een paal, nadien door een gemetselde constructie.

De oude Zamanlaan (de huidige Minervalaan en gedeeltelijk samenvallend met de Zevenbunderlaan), die voorheen toegang gaf tot het gelijknamige domein, werd opgenomen in het algemeen ontwerpplan.

Stedenbouwkundig plan van de
Hoogte Honderdwijk, 1901.
(©ARA)

Het plan van de nieuw aan te leggen wijk "in de wijk gelegen tussen het park van Vorst, de eigendommen van de erfgenamen Duden, het eigendom van mijnheer Vimenet, de Vorststraat en de Alsembergse Steenweg" werd door de *Société anonyme des Villas de Forest* aan de gemeente Ukkel voorgesteld in 1901.

Het tracé van een openbare weg die was goedgekeurd bij koninklijk besluit van 15 maart 1876 is in stippellijn aangeduid. In juni 1901 vestigde de gouverneur van de provincie Brabant de aandacht van de gemeentebesturen van Vorst en Ukkel op de verplichting om voorafgaandelijk aan alle wegenwerken de intrekking van dit besluit te vragen. De door de *Société des Villas* geplande nieuwe straten lagen immers binnen de zone van deze weg (die op die datum nog niet was aangelegd).

De Sint-Augustinuskapel, omstreeks 1900. (verz. Belfius © ARB-GOB)

DE SINT-AUGUSTINUSKAPEL OF DE EERSTE AANZET TOT DE VERSTEDELIJKING VAN DE WIJK

Tegelijk met de goedkeuring van het plan van de *Société des Villas* werd ook werk gemaakt van een kapel in de Sint-Augustinuslaan. Het initiatief hiertoe kwam van Alexandre Bertrand, een overtuigd katholiek. Deze kapel was belangrijk voor de ontwikkeling van de toekomstige wijk. Het was een voorlopige oplossing, in afwachting van de bouw van een echte kerk in het midden van het plein.

Door het intensieve lobbywerk van Bertrand gaf aartsbisschop Goossens in december 1899 – dus nog voor de goedkeuring van het plan – opdracht aan Guillaume Busselot, vicaris van Ukkel, om een nieuwe parochie op te richten in de wijk van de Alsebergse Steenweg in Vorst. Enkele maanden later, in maart 1900, werd bij het gemeentebestuur een bouwaanvraag ingediend door de schoonzoon van Bertrand, Amaury Begerem, voor de bouw van een pastorie en een kapel. De plannen van beide gebouwen, die zouden verrijzen op een terrein dat eigendom was van de *Société des Villas*, werden in neogotische stijl ontworpen door architect Edouard Ramaekers (1864-1941).

De eerste steen van de kapel werd gelegd in mei 1900 door de deken van Ukkel en reeds in juni plaatste vicaris Busselot kleine advertenties in de pers waarin hij vroeg naar een tweedehands orgel. De bouw vorderde snel: op 22 oktober 1900 werd de nieuwe, aan Sint-Augustinus gewijde kapel met veel pracht en praal ingewijd. Het Brusselse dagblad *Le XXe siècle* van woensdag 24 oktober bracht verslag uit over de gebeurtenis: "De hele Alsebergse Steenweg, vanaf de Villalaan tot aan de Zamandreef, vierde feest

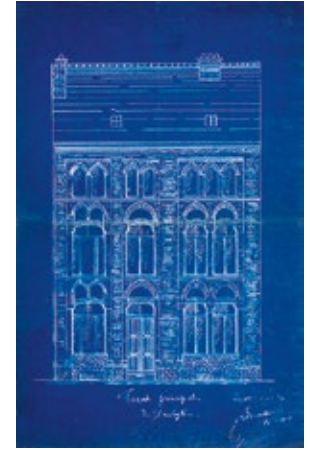

Inwijding van de Sint-Augustinuskapel, 1900 (verz. Belfius © ARB-GOB)

maandag ter gelegenheid van de inzegening van de Sint-Augustinuskerk door de eerwaarde heer deken van Ukkel en de aanstelling van pastoor Busselot als herder van de voorlopige parochie. Alle huizen waren bevlagd. Een talrijk opgekomen en ingetogen publiek woonde de religieuze plechtigheden van de voormiddag bij. In de namiddag escorteerde een stoet gevormd door ruiters, een muziekkorps, groepen in het wit geklede meisjes en een uitgelaten menigte in triomf de nieuwe pastoor door de meest bevolkte straten van de wijk. De deken van Ukkel ging daarna over tot de installatie van de nieuwe parochieherder waarbij hij een pakkende toespraak gaf voor de samengestroomde gelovigen die de nieuwe kerk nauwelijks kon bevatten. s'Avonds volgde nog een zeer geslaagde algemene verlichting."

Een jaar later, op 23 september 1901, ondertekende Leopold II het koninklijk besluit dat de geografische grenzen van de nieuwe Sint-Augustinusparochie vastlegde en de installatie goedkeurde van een kerkfabriek. Deze bestond uit vijf personen onder wie Alexandre Bertrand die tot voorzitter werd benoemd. In 1902 schonk de *Société des Villas* de kapel, de pastorie en de gronden waarop deze twee gebouwen waren opgericht aan de parochie, in ruil voor een jaarrente die in de tijd beperkt werd tot twintig jaar. De kapel is vandaag verdwenen, maar de pastorie is bewaard gebleven. (Sint-Augustinuslaan 12.) Jammer genoeg zijn de sgraffiti, die zeldzame religieuze motieven voorstellen, in zeer slechte staat

De nieuwe parochie trok al snel bewoners aan. Vanaf 1900 diende Alexandre Bertrand de eerste bouwaanvragen in bij de gemeente en werden bouwgronden te koop gesteld langs de toekomstige straten.

Opstand van de pastorie, Sint-Augustinuslaan 12. Arch. Edouard Ramaekers, 1900. (© GAV)

Detail van de sgraffiti van de vroegere pastorie, Sint-Augustinuslaan 12. De sgraffiti in de twee traveeën rechts van de voordeur stellen de vier evangelisten voor: de stier voor Lukas, de leeuw voor Marcus, de arend voor Johannes en de man voor Mattheus. (foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Detail van het nieuwe stedenbouwkundige plan van 1908 met de monumentale trap van het Belvédère. ©ARA

HET PROJET DES PARCS: EEN LOGISCH VERVOLG OP DE PLANNEN VAN BESME

In december 1908 werkten de Belgische Staat en de gemeente Vorst een nieuw algemeen plan van aanleg uit voor de omgeving van de parken, het zogenaamde *projet des Parcs*. Doel hiervan was "door de aanleg van een mooie villawijk de omgeving van het openbaar park, van het Dudenpark en van de nieuwe square die ze zal verbinden te verfraaien en in waarde te vermeerderen" en tevens de verbindingen te verbeteren met Sint-Gillis, Ukkel, de Louizawijk en het Koningsplein. Nieuwe wegtracés, de verbreding van sommige straten en de aanleg van nieuwe plantsoenen werden in dat verband voorgesteld alsook de installatie van een belvédère om "te profiteren van de hoge en uitgelezen ligging van de Beukenstraat, waar zich een weids en groots panorama ontvouwt dat uniek is voor Brussel, om er door middel van hellende plantsoenen [...] een geslaagde verbinding tot stand te brengen tussen de Sint-Augustinuswijk en de parken." Dit belvédère, gebouwd in de as van de Alexandre Bertrandlaan, moest een vergezicht op Brussel openen vanaf het Hoogte Honderdplein. Uiteindelijk werd dit niet gerealiseerd, maar werden

er een panoramisch terras en een oriëntatietafel geïnstalleerd die een buitengewoon uitzicht boden op de voornaamste gebouwen van Brussel. Dit nieuwe plan, waardoor sommige op het stedenbouwkundig plan van de *Société des Villas* uit 1901 ingetekende straten moesten worden gewijzigd, werd door de gemeenteraad van Vorst definitief goedgekeurd in juli 1911 om, zo luidde het, "een oplossing tot stand te brengen voor het algemene plan van de Sint-Augustinuswijk, ingediend door de *Société des villas de Forest* in 1900 en volgens de regels goedgekeurd door de gemeenteraad". Hierdoor werden verbindingen gecreëerd tussen de geplande straten op het plan van Bertrand en de straten van het parkenproject. De Beukenstraat werd bovendien verbreed en doorgetrokken tot de Alsebergse Steenweg. Het koninklijk besluit dateert van 8 februari 1912. Direct na de goedkeuring begon een golf van onteigeningen in uitvoering van het nieuwe plan. Zo moest een geheel van sociale woningen in de Besmelaan, gebouwd door de *Société anonyme des Habitations ouvrières* en bestaande uit negen groepen van telkens vier huizen, verdwijnen.

Uitzichtpunt en oriëntatietafel, Besmelaan. Een inscriptie in de steen van de oriëntatietafel preciseerd 'Dit punt bevindt zich op een hoogte van 95m'. (foto van de auteur)

Nieuw stedenbouwkundig plan van 1908 dat de parken van Vorst en Duden verbond met de Sint-Augustinuswijk.

In oranje: de te behouden straten van het ontwerp van de *Société anonyme des Villas de Forest*, goedgekeurd in 1901.
In geel: de geplande nieuwe openbare wegen.
In groen: de te onteigenen zones. Daaronder bevond zich ook de wijk met arbeiderswoningen. Deze zone werd bestemd voor de bouw van villa's.
In grijs: de bestaande of te trekken wegen.
In zwart: het tracé van de weg voorzien in het besluit van 1876
Dit plan toont zeer duidelijk dat er, behalve in de Sint-Augustinuslaan, nog maar zeer weinig huizen stonden in de Sint-Augustinuswijk. ©ARA

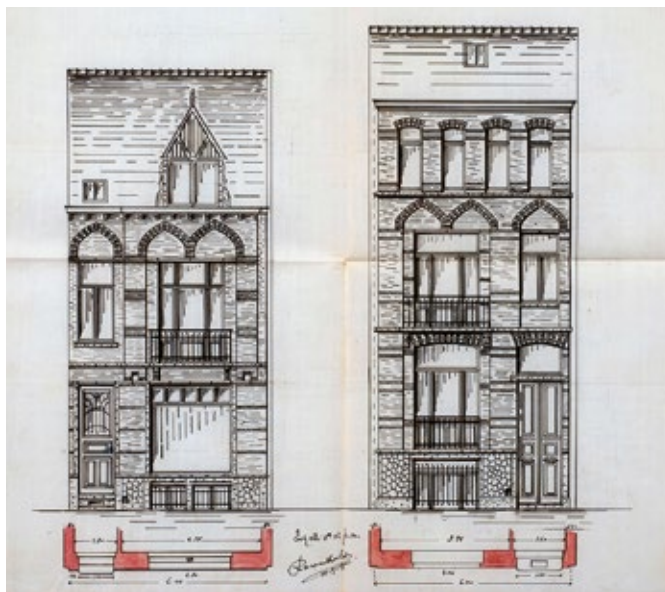
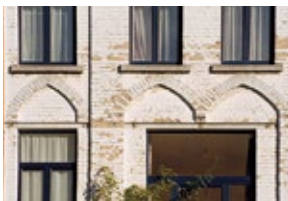
EERSTE BOUWFASE (1902-1914): ROND DE SINT-AUGUSTINUSLAAN

De eerste gebouwen van de wijk verrezen langs de Sint-Augustinuslaan. Alexandre Bertrand, die in het begin als vastgoedontwikkelaar of als investeerder optrad, liet vanaf 1901 de plannen voor meerdere woningen uitwerken door architect Edouard Ramaekers. Deze laatste, die nog maar net de Sint-Augustinuskapel en de pastorie had voltooid, evenals de Sint-Annakerk in Koekelberg, bleef voor zijn woningontwerpen trouw aan de spitsboogvormen van de gotiek waarvan hij een verwoed aanhanger was. Omstreeks 1909 legde Ramaekers nog een ontwerp voor de nieuwe kerk op de Hoogte Honderd voor aan Bertrand, alvorens zich na de Eerste Wereldoorlog geleidelijk uit de architectuur terug te trekken.

Ook privé-investeerdere hadden belangstelling voor deze bouwgronden. In maart 1901, toen het plan nog niet definitief was goedgekeurd, werd een eerste aanvraag voor een bouwvergunning ingediend door een particulier die een huis wou bouwen op het perceel 'palend aan het eigendom van de parochiepastoor'. De vergunning werd echter pas in februari 1902 toegekend. Dit wordt bevestigd door een brief van wegeninspecteur Victor Besme, bewaard in het gemeentearchief, waaruit blijkt dat de eerste bouwvergunningen pas in 1902 werden uitgereikt: "Deze aanvraag moet in beraad

Woningen, Sint-Augustinuslaan 31 en 42.
Arch. Edouard Ramaekers, 1901.
Gevelopstanden
(© GAV)

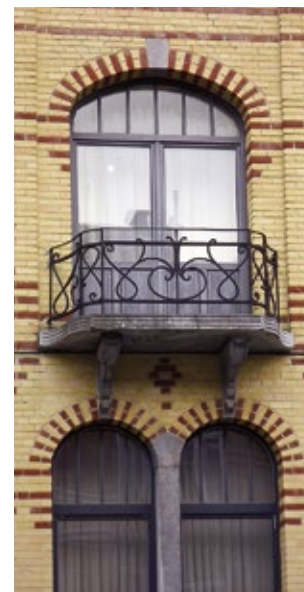
Detail gevel van nr. 42.
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

worden gehouden zolang de hogere overheid zich niet heeft uitgesproken over het door de Société des Villas ingediende plan voor de verkaveling van het plateau dat zich uitstrekt tussen de Alsebergse Steenweg en de Beukenstraat."

Deze zin laat iets doorschemeren van de bestaande spanningen tussen de Belgische Staat, de gemeente Vorst en de Société des Villas rond de goedkeuring van het plan. Tussen 1902 en 1903 werd een vijftiental bouwvoorstellen ingediend door particulieren die een perceel hadden gekocht van de vastgoedmaatschappij. De meeste opdrachtgevers lieten eengezinswoningen bouwen, anderen zagen de mogelijkheid van een goede geldbelegging door de bouw van een opbrengsthuis. Sommige gebouwen werden ontworpen door bekende architecten uit die tijd.

Léon Janlet, wiens kantoor in de wijk was gevestigd, was een van de meest actieve architecten. Tussen 1902 en 1906 bouwde hij in de laan een tiental huizen in eclectische stijl, die door de variatie van de bouwelementen in een individueel jasje werden gestoken. Zonder het eclecticisme af te zweren zou Janlet na de Eerste Wereldoorlog meer gaan werken in de Beaux-Arts- en art-decostijl, zoals blijkt uit enkele realisaties in de wijk. Een andere architect was Alphonse Boelens (1877-1936), een van de mindere goden van de art nouveau, die in 1903 een eclectische woning met art-nouveau-invloeden ontwierp. Hetzelfde jaar bouwde hij niet ver daarvandaan, in de

HET BRUSSELSE WOONHUIS

De woningen, die doorgaans vrij eenvoudig van constructie waren, werden gebouwd door particulieren, al dan niet met de hulp van een architect of aannemer. De typologie van deze gebouwen, bepaald door de gemiddelde perceelbreedte van 5,50 m of 6 m, sloot naadloos aan bij de traditionele Brusselse bouwtrant. De indeling was bijna altijd dezelfde, ongeacht de oriëntatie van het perceel: twee of drie bouwlagen in de hoogte en twee of drie traveeën in de breedte, waarvan er een werd ingenomen door de hal en het trappenhuis. De ruimtes waren volgens het klassieke stramien geordend. Op de benedenverdieping volgden de vertrekken elkaar op: salon, eetkamer, woonkamer. De keuken lag vaak in de verhoogde kelderderdieping en kreeg licht van halve ramen. Ze paalde aan de kolenkelder, de wasplaats en de wijnkelder. Op de kleine binnenplaats achteraan werd het regenwater opgevangen in een waterreservoir. De slaapkamers lagen op de verdiepingen. De gevels aan de straatzijde waren opgetrokken in de verschillende stijlen die aan het begin van de 20ste eeuw in de mode waren; de achtergevels waren eenvoudig van uitvoering.

Woning, Sint-Augustinuslaan 30.
Arch. Alphonse Boelens, 1903.

(foto van de auteur)

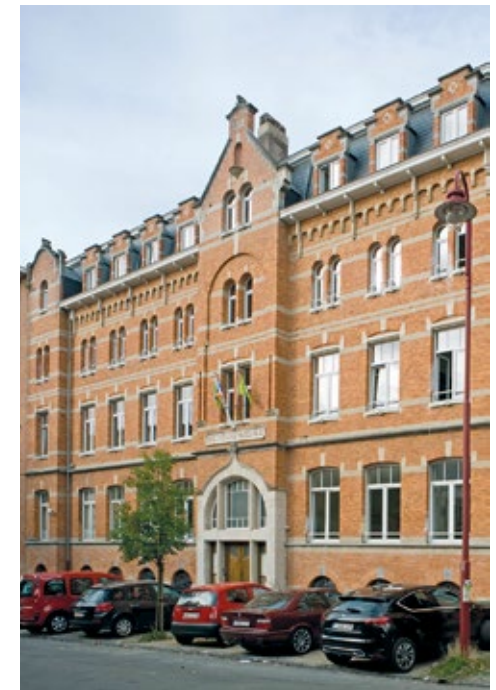
Eclectische woning met art-nouveau-invloeden, Sint-Augustinuslaan 26.

Arch. Léon Janlet, 1903.

(foto van de auteur)

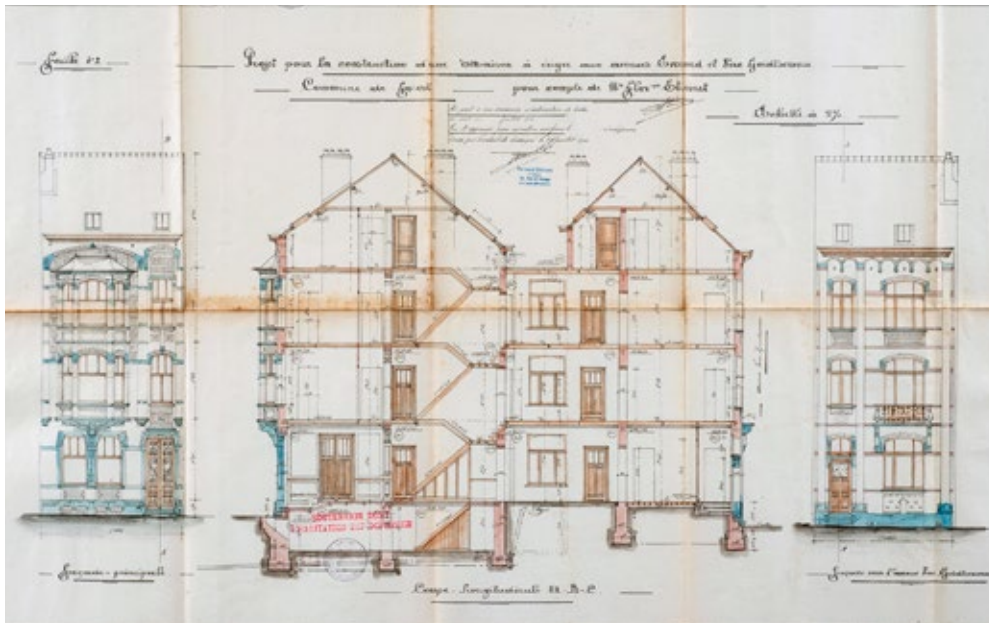
Institut Sainte-Ursule,
Wapenrustingslaan 37-39.
Arch. Camille Damman, 1904.
(verz. Belfius © ARB-GOB)

Institut Sainte-Ursule.
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Besmelaan, een verrassende driegevelvilla in deze stijl. Op het einde van het decennium was bijna de hele Sint-Augustinuslaan bebouwd.

De verkoop van de percelen vorderde traag maar zeker en nieuwe huizen verrezen in de naburige lanen. In 1904 diende Bertrand bij de gemeente Vorst een aanvraag in voor de bouw van een klooster aan de Beernaertlaan 37-39 (de huidige Wapenrustingslaan). Dit terrein, met een oppervlakte van 3.300 m², werd door de *Société des Villas* verkocht aan de Franse zusters van de *Société des Sœurs de sainte Ursule de la Vierge Bénie* die kort tevoren in Vorst waren neergestreken. De orde waartoe ze behoorden, gesticht door de Franse kloosterzuster Anne de Xainctonge (1567-1621) in Dole (Franche-Comté), was actief in het onderwijs aan meisjes. De plannen voor het klooster werden ontworpen door architect Camille Damman (1880-1969). Het had drie ingangen en een plattegrond in de vorm van een parallellepipedum, in plaats van de traditionele vierhoek rond een kloostergang. Deze keuze was ingegeven door de bestemming van het gebouw als pensionaat voor juffrouwen. Het *Institut Sainte-Ursule* zou later herhaaldelijk worden vergroot (1904-1956). Het beslaat vandaag een uitgestrekt terrein tussen de Victor Rousseaulaan en de Wapenrustingslaan. Damman ontwierp in de jaren nadien nog meerdere woningen in de wijk: in 1905 het eerste huis van de Alexandre Bertrandlaan (nr. 21) en in 1906 twee huizen in de Wapenrustingslaan (nrs 22 en 24). Vanaf 1909 kwam de bouwactiviteit in een echte stroomversnelling. Behalve de Sint-Augustinuslaan waren de nieuwe lanen tot dan toe slechts spaarzaam bebouwd. In de Van Goidtsnovenlaan, die van meet af aan een meer commercieel karakter had, ontwierp architect Fernand Stiermet (1885-1976) een tiental verzorgd uitgevoerde woningen waarvan drie met winkelruimte op de begane grond (bakkerij, café, ...). Andere door Stiermet gebouwde woningen lagen in de Everardstraat, de Wapenrustingslaan en de Alexandre Bertrandlaan. Tussen 1909 en 1914 ontwierp hij in totaal een twintigtal woningen in de wijk, alle in eclectische stijl. Na de Eerste Wereldoorlog gaf hij de architectuur bijna volledig op ten voordele van zijn activiteiten als verzekeringsagent.

Woning in eclectische stijl,
Everardlaan 9 en Van Goidtsnovenlaan.
Arch. Fernand Stiernet, 1912.
Tussen 1909 en 1912 bouwde deze
architect in de Van Goidtsnovenlaan
negen woningen aan de pare kant
en twee aan de onpare kant.
(© GAV)

De bebouwing in deze nieuwe woonwijk bestond dus hoofdzakelijk uit rijwoningen bestemd voor de kleine burgerij. Daartussen lagen hier en daar handelspanden met winkel of atelierruimte op de benedenverdieping terwijl op de hoekpercelen de eerste appartementsgebouwen verschenen met een commerciële activiteit op het gelijkvloers.

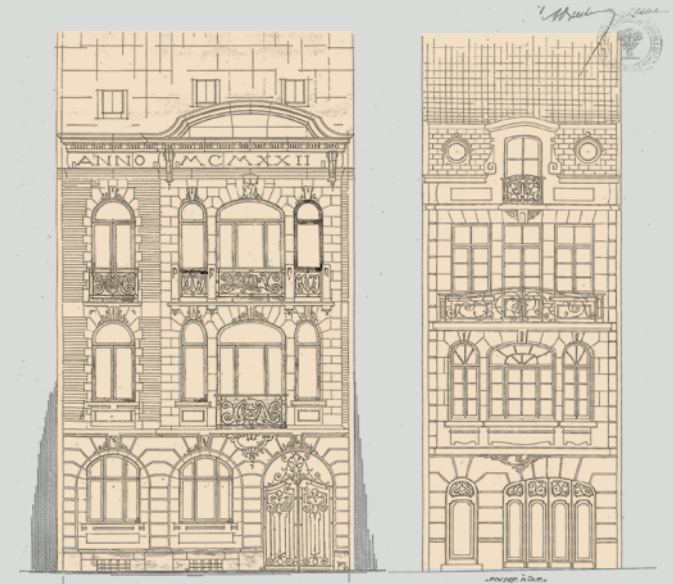
De Eerste Wereldoorlog maakte een abrupt einde aan deze omvangrijke bouwactiviteit. Pas in de jaren 1920 zou de verkoop van bouwgronden weer op gang komen en werden opnieuw huizen gebouwd.

DE BOUWSTIJLEN VAN DE WIJK

BEAUX-ARTS

De Beaux-Artsstijl maakt zijn opwachting in Brussel aan het begin van de 20ste eeuw. In navolging van de *École des beaux-arts de Paris* en geïnspireerd op de Franse architectuur van de 18de eeuw toont het een voorliefde voor de vormen en ornamenten van de opeenvolgende Lodewijkstijlen, voor het gebruik van witsteen en smeedijzerwerk. Hoewel de stijl meestal toegepast wordt voor belangrijke openbare gebouwen en monumentale herenhuizen vinden we hem ook terug in verschillende Brusselse woonwijken.

Everardlaan 51 et 47-49.
Arch. Léon Janlet, 1924.
(© GAV)

ECLECTICISME

Tot aan de Eerste Wereldoorlog was de eclectische stijl ongetwijfeld de meest verspreide bouwstijl in Brussel. De Hoogte Honderdwijk vormt geen uitzondering op deze regel. De eclectische gevels, met hun verzorgde decoratie, domineren het straatbeeld. Ze worden over het algemeen gekenmerkt door de polychromie van de aangewende materialen: lichtgekleurde 'Silezische' baksteen met accenten van rode bakstenen of parementen met alternerende banden van rode en witte baksteen. Diverse sierelementen – sgraffiti, keramiekpanelen, glas-in-loodramen en gietijzeren balkons – zorgen voor een persoonlijke toets.

Sint-Augustinuslaan 15-17.
Arch. Léon Janlet, 1903.
(© GAV)

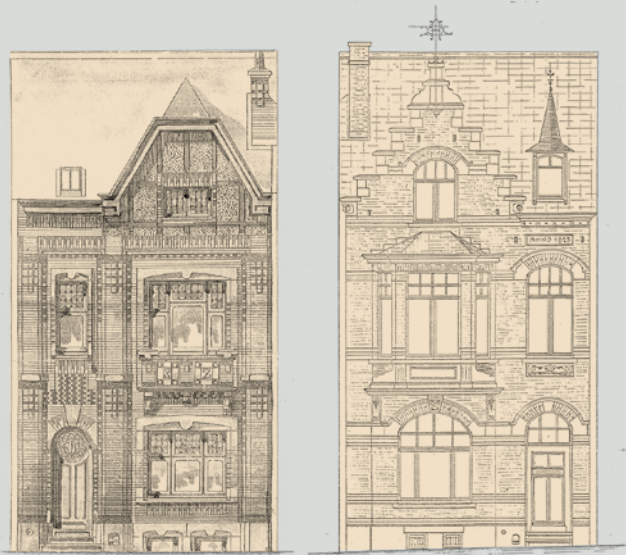
Sint-Augustinuslaan 32.
Arch. Ernest Linard, 1903.
(© GAV)

DE BOUWSTIJLEN VAN DE WIJK

NEO

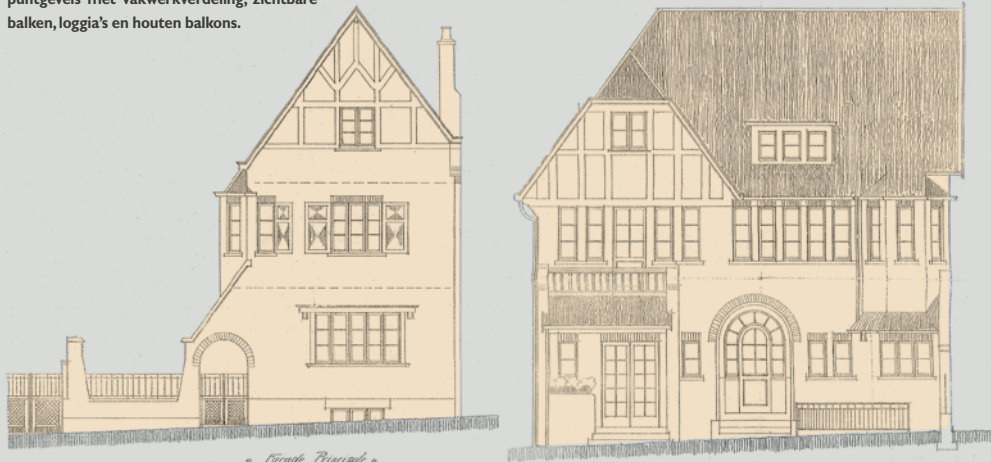
In de Sint-Augustinuswijk treffen we haast geen woningen in neostijlen aan (neomaans, neogotisch, neorenaissance,...). Hier twee zeldzame ontwerpen, het ene vertoont middeleeuwse invloeden, het andere in neorenaissancestijl.

Rousseaulaan 16.
Arch. Léonard Homez, 1924.
(© GAV)
Van Goidtsnovenlaan 74.
Arch. Bothy en Montolli, 1923.
(© GAV)

COTTAGE

De cottigestijl, geïnspireerd op de landelijke Engelse architectuur, werd zelden gebruikt voor rijhuizen maar meer voor villa's. Deze stijl maakte gebruik van eenvoudige volumes, puntgevels met vakwerkverdeling, zichtbare balken, loggia's en houten balkons.

Rousseaulaan 61-63.
Arch. Braun, 1922.
(© GAV)

DE BOUWSTIJLEN VAN DE WIJK

ART NOUVEAU

In tegenstelling tot sommige wijken van Brussel die heel wat art-nouveaugebouwen tellen, zoals de Vanderschrickstraat in Sint-Gillis of de Sint-Bonifatiuswijk en de Vijverswijk in Elsene, is de art nouveau hier slechts discreet aanwezig. Enkele eclectische gebouwen verwijzen schuchter naar deze stijl in hun decoratieve details zoals siersmeedwerk of glasramen.

SECESSION

Meerdere generaties Belgische architecten werkten in de geest van de Wiener Sezession, de kunststroming die op het einde van de 19de eeuw in Wenen ontstond en een grote uitstraling kende. Deze bij de art nouveau aanleunende stijl was geometrischer van inslag en minder geïnspireerd op de natuur dan zijn Belgische en Franse tegenhangers. Beïnvloed door het iconische Stocletpaleis (Josef Hoffmann, 1905-1912) lieten deze architecten in de stad een spoor na van burgerhuizen die elementen ontleenden aan de Weense iconografie: raamkozijnen met roedenverdeling, gestileerde glasramen en siersmeedwerk, deur- en vensteromlijstingen met gestileerde geometrische of florale motieven, vierkante keramiektegeltjes, ... Ook in de Sint-Augustinuswijk zijn meerdere voorbeelden van deze stijl aan te wijzen. In de Alexandre Bertrandlaan bijvoorbeeld bouwde architect Gaston Ide tussen 1910 en 1913 aan de pare kant vijf huizen in de secessionistische vormtaal. In dezelfde geest ontwierp Paul Hamesse in 1913 in de Rousseaulaan een woning voor kunstcriticus Louis Piérard. Deze laatste schreef in dat verband in het tijdschrift *Le Home*: "Paul Hamesse is sterk geboeid door de Weense experimenten en probeert de stijl van Hankar te verrijken door een ornamentiek die soms ontleend is aan de natuur, maar vaker aan geometrische vormen."

Rousseaulaan 35.
Arch. Gaston Ide, 1913.
(© AAM)

Jupiterlaan 17.
Arch. Pierre Verbruggen, 1924.
(© GAV)

Wapenrustingslaan 27.
Arch. Gaston Ide, 1911.
(© AAM)

Sint-Augustinus, een art-decokerk

VAN DE KAPEL NAAR DE KERK

De nieuwe Sint-Augustinuswijk kende redelijk wat succes en de toestroom van nieuwe bewoners rechtvaardigde de bouw van een volwaardige kerk. De kapel met zijn 300 stoelen werd na enige tijd te klein om alle parochianen te bevatten. Bovendien begon het gebouw tekenen van verval te vertonen.

In 1908 besloot de *Société des Villas de Forest* de nodige grond te schenken voor de bouw van het nieuwe gebedshuis. Het jaar daarop legden de architecten Hubert Marcq, Camille Damman en Edouard Raemaekers elk op informele wijze een ontwerp voor aan de vastgoedmaatschappij.

Op 24 mei 1912 stond de *Société des Villas* officieel een cirkelvormig terrein van 65 meter diameter af aan de kerkfabriek om er de definitieve parochiekerk te bouwen. De schenking was gekoppeld aan bepaalde voorwaarden: "De bebouwde oppervlakte zal ten minste 950 m² bedragen. Op de kerk zal een centrale koepel of toren worden opgericht waarvan de as zal samenvallen met het middelpunt van het terrein. Rond de kerk zal een private tuin of square worden aangelegd. De kerk moet binnen een termijn van twee jaar onder dak zijn en worden opengesteld voor de eredienst binnen de vier jaar volgend op de goedkeuring door de hogere overheid." De schenking werd door de kerkfabriek aanvaard op 7 juni 1912 en goedgekeurd bij koninklijk besluit van 30 oktober 1913. De gemeentebesturen van Vorst en Ukkel brachten een gunstig advies uit met het voorbehoud dat ze niet wensten bij te dragen in de bouwkosten van de kerk "aangezien de noodzaak van deze bouw niet is aangetoond en ze vooral ten goede zal komen aan de schenkende vennootschap die er de waarde van haar aanpalende eigendommen zal zien door toenemen."

Meerdere architecten – onder wie Edmond Serneels, die de Sint-Antoniuskerk in Etterbeek (1906) ontwierp, Pieter Langerock, die het eerste ontwerp maakte voor de Heilig Hartbasiliek in Koekelberg (1904-1907), maar ook Charles Petein, Joseph Pauwels, Hubert Marcq en Albert Rosenboom – legden een ontwerp voor aan de kerkfabriek, voornamelijk in neoromaanse of neogotische stijl.

De plannen van Pauwels, Marcq en Rosenboom, hoewel 'drie juweeltjes in verschillende genres', overschreden het voor de bouw toegestane budget. De plannen van Langerock werden afgewezen omdat ze niet voldeden aan het bestek. En zo werd het ontwerp van Serneels, een imposante kerk in neoromaanse stijl, op 23 juni 1914 door de kerkelijke overheid gekozen.

Linkerpagina.

Ontwerp van Edmond Serneels voor de nieuwe Sint-Augustinuskerk. (Parochiearchief Sint-Augustinus)

Begin van de werken aan de nieuwe kerk, vóór 1914. Op de voorgrond Edmond Serneels. (© AAM)

Op 4 april 1915, in volle oorlogsperiode, werd het ontwerp door de kerkfabriek definitief goedgekeurd.

Enkele maanden later werd begonnen met de grondwerken en de funderingen dankzij een subsidie van de *Société des Villas*. De Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen gaf op 24 mei 1916 haar akkoord voor de bouw "voor zover de kerkfabriek in staat is de nodige fondsen bijeen te brengen om alle uitgaven te dekken".

De Eerste Wereldoorlog en financiële moeilijkheden gooiden echter roet in het eten. De budgettaire beperkingen en de sterk gestegen kosten van de bouwmaterialen die het gevolg waren van de oorlog maakten het oorspronkelijke ontwerp van Serneels te duur. Ondanks een herziening van de plannen in 1928 bleef de prijs van het monument te hoog hetgeen de architect ten slotte verplichtte zich uit het project terug te trekken. Intussen waren nieuwe plannen ontworpen door de architecten Léon Guiannotte en André Watteyne onder impuls van de nieuwe voorzitter van de kerkfabriek Victor Defays, hoogleraar civiele bouwkunde aan de universiteit van Leuven en groot voorstander van de betonarchitectuur. De behoefte aan een nieuwe kerk was des te nijpender omdat de Sint-Augustinuskapel er zo slecht aan toe was dat aanzienlijke en kostelijke restauratiewerken onvermijdelijk waren.

De auteurs van het nieuwe ontwerp braken bewust met de modellen van het verleden. Ze stelden een kerk voor in gewapend beton, in de lijn van de kerk Notre-Dame du Raincy die door de gebroeders Auguste en Gustave Perret nabij Parijs gebouwd was (1923-1924) en de Belgische voorbeelden van de Sint-Suzannakerk in Schaarbeek (Jean Combaz, 1925-1928) en de Sint-Jan-de-Doperkerk in Sint-Jans-Molenbeek (Joseph Diongre, 1931-1932).

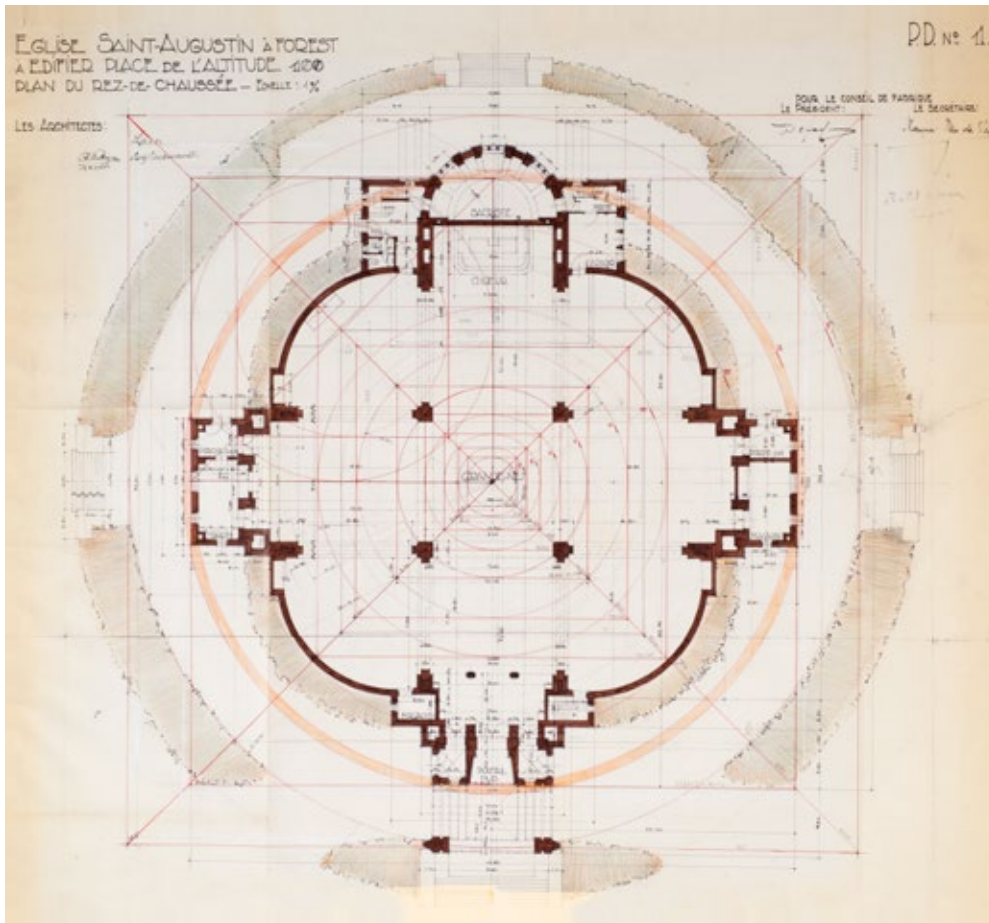
Het ontwerp werd door het gemeentebestuur van Vorst slecht ontvangen. Op 1 oktober 1931 formuleerde het overlegcomité talrijke bezwaren waaronder een te sober uiterlijk en een te smal koor. Het antwoord van het aartsbisdom aan de kerkfabriek van de parochie over dit laatste punt luidde als volgt: "Diepe koren zijn momenteel niet meer gerechtvaardigd zoals in de tijd toen de kerken een groot kapittel hadden. Het is beter om, zoals u gedaan hebt, het altaar dicht bij de gelovigen te brengen die aldus op directere en meer persoonlijke wijze deel kunnen hebben aan de eredienst." Dit betekende nog niet dat het episcopaat ermee instemde om, behalve voor uitzonderlijke plechtigheden, het hoofdaltaar onder de centrale toren te plaatsen. Het comité stelde ook voor om de toren te schrappen en de verlichting van de gebogen gedeeltes te wijzigen.

De aartsbisschoppelijke commissie bracht van haar kant een gunstig advies uit voor alle punten van het ontwerp.

Maquettes van het ontwerp van de architecten Guiannotte en Watteyne. De architecten stelden in maquettevorm twee varianten voor de kerktoren voor. (©ARA) (©AAM)

Algemeen zicht van de Sint-Augustinuskerk. (foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Plan van de benedenverdieping van de kerk.
 Het schip en de dwarsbeuk vormen een Grieks kruis, aan de zuidkant verlengd door het portaal en aan de noordkant door het koor en de sacristie, gevat in een cirkel. Tussen de armen van het kruis vormen vier kwartcirkels de zijbeuken. In het midden van het schip dragen vier pijlers de toren.
 ©AAM
 De Sint-Augustinuskerk in opbouw, omstreeks 1932.
 ©AAM

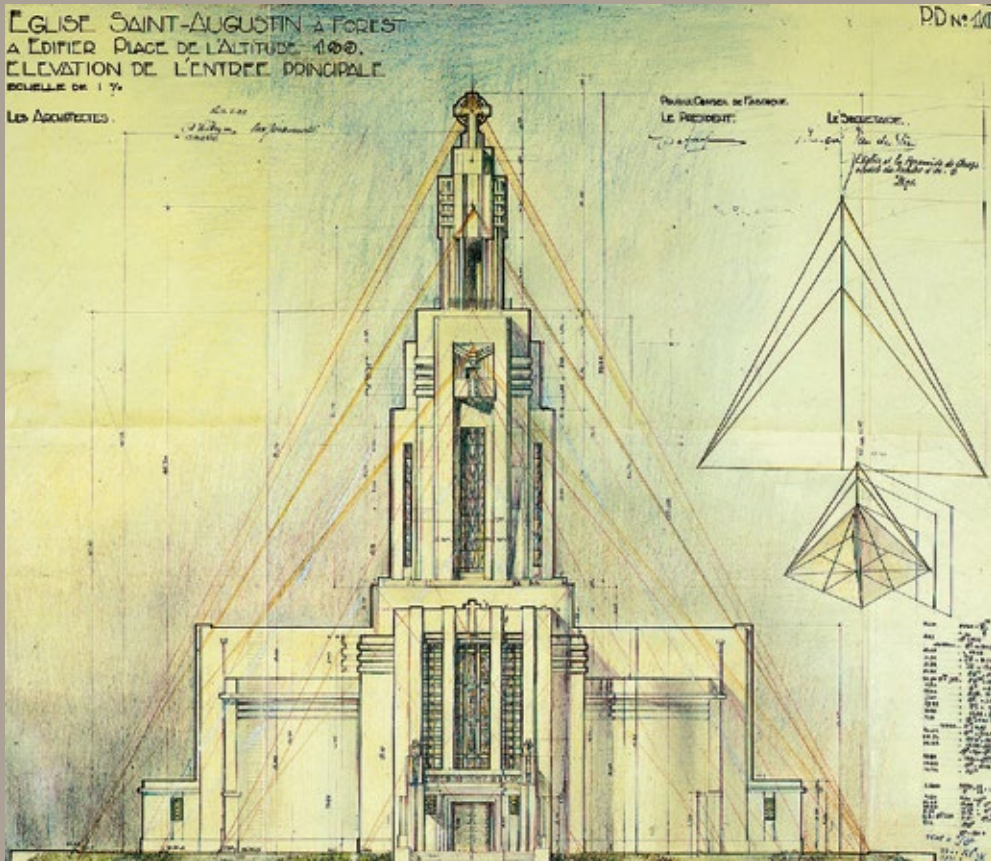
Beton was niet alleen goedkoper en rationeler, maar maakte ook een veel snellere uitvoering mogelijk. Op 2 april 1933, de dag nadat het koninklijk besluit dat de bouw van de kerk goedgekeurde ondertekend was, werd de eerste steen gelegd op de oude funderingen van het ontwerp van Sermeels. En reeds op 25 maart 1935 werd de nieuwe kerk ingewijd zoals blijkt uit het verslag dat de dag nadien verscheen in *Le XXe siècle*: "Om 10.30 uur verlaat de geestelijkheid, het kruis voorop, de voorlopige kapel aan de vrije jongensschool in de Sint-Augustinusstraat. [...] Wij bevinden ons recht tegenover het nieuwe gebedshuis dat ontworpen is door architect Guiannotte. De kerk staat op een lichte verhoging en bezet het centrale gedeelte van het Hoogte Honderdplein. Het harmonische uitzicht van deze miniatuurbasiliek, met zijn eenvoudige en zuivere lijnen, doet ons zonder spijt afscheid nemen van de zeer bescheiden en enge voorlopige kapel. Wij begrijpen dan ook ten volle de vreugde die af te lezen is op de gezichten van de parochianen die in dichte drommen op de beregende trottoirs staan."

De afwerking van de kerk duurde nog vele jaren. In juni 1941 werd een aanvraag ingediend om de sacristie te vergroten. Dit was het antwoord van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen: "Wij menen ons niet te moeten verzetten tegen de uitvoering van deze werken die het uitzicht van deze kerk nauwelijks nog lelijker kunnen maken." De beschermende bepleistering werd na 1944 aangebracht.

EEN KERK GEÏNSPIREERD OP DE EGYPTISCHE PIRAMIDES

De ronde vorm van het perceel, gelegen in het midden van de ster gevormd door acht lanen, bepaalde de symmetrische configuratie van het gebouw rond een centraal punt. De toren, die precies in het midden van de rotonde stond, was vanuit alle assen zichtbaar en respecteerde daarmee een van de voorwaarden voor de schenking van het terrein en toekenning van een subsidie door de *Société des Villas de Forest*. Volgens de aartsbisschoppelijke commissie voor religieuze gebouwen rechtvaardigden "bijzondere omstandigheden, met name de inplanting van het gebouw in het midden van het Hoogte Honderdplein, in dit geval de niet-naleving van de traditionele opvattingen over het grondplan van een kerk."

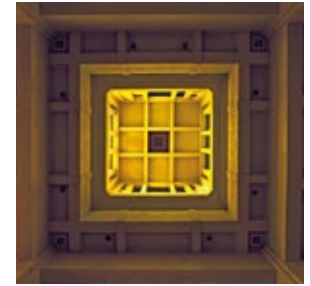
De plattegrond, in de vorm van een Grieks kruis door een cirkel omgeven, symboliseert het mystieke teken van de wereld en, zo schreef de journalist Gilles Queille in 1936 in het tijdschrift *Bâtir*, "vormt een gewild contrast tussen de rechte en gebogen delen. De opstand van de ronde, horizontale en volle massa's stelt de materie voor; die van de kubistische en verticale volumes verbeeldt de geest."

Geveltekening van de Sint-Augustinuskerk, Hoogte Honderdplein.
Arch. Léon Guinotte en André Watteyne, 1932.
(© AAM)

De verhoudingen van de kerk waren gebaseerd op de heilige el van de Egyptenaren. Dat blijkt, in de kantlijn van de opstandtekening van het gebouw, uit de handgeschreven aantekening *L'Eglise et la Pyramide de Cheops modèle du Nombre d'Or* en twee schema's van de Egyptische piramide. Met zijn klokkentoren van 54 m hoog beantwoordt de kerk ook aan de ideale verhoudingen van de gulden snede en past ze perfect in een piramide. Nog volgens Queille "is het monument, dat in een netwerk van berekeningen is ingekapseld, gebouwd volgens een echte wiskundige canon. Niet het minst vreemde is dat deze ingewikkelde berekeningen precies overeenstemmen met de symbolische getallen die in heilige teksten worden beschreven."

Aan de buitenkant is de kerk zeer sober. Binnen spelen de decoratieve elementen en de werking van het licht een belangrijke rol, zoals we kunnen lezen in *Le XXe siècle* van 26 maart 1935: "Het zorgvuldig gezeefde licht valt overvloedig binnen door de hoge glasramen waarop koor, schip en dwarsbeuk eindigen. Bij het ontwerp van deze ramen is op doordachte wijze rekening gehouden met de oriëntatie van het gebouw zodat de zonnestralen, die vandaag

Binnenzicht van de toren.
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Algemeen zicht van het schip.
Het hoofdaltaar in het koor is ontworpen door architect Watteyne in 1944. Het altaar in het midden van het schip is een realisatie van het Atelier du Sablon. De volledig houten biechtstoelen aan weerszijden van het schip zijn sober, in de geest van de kerk.
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

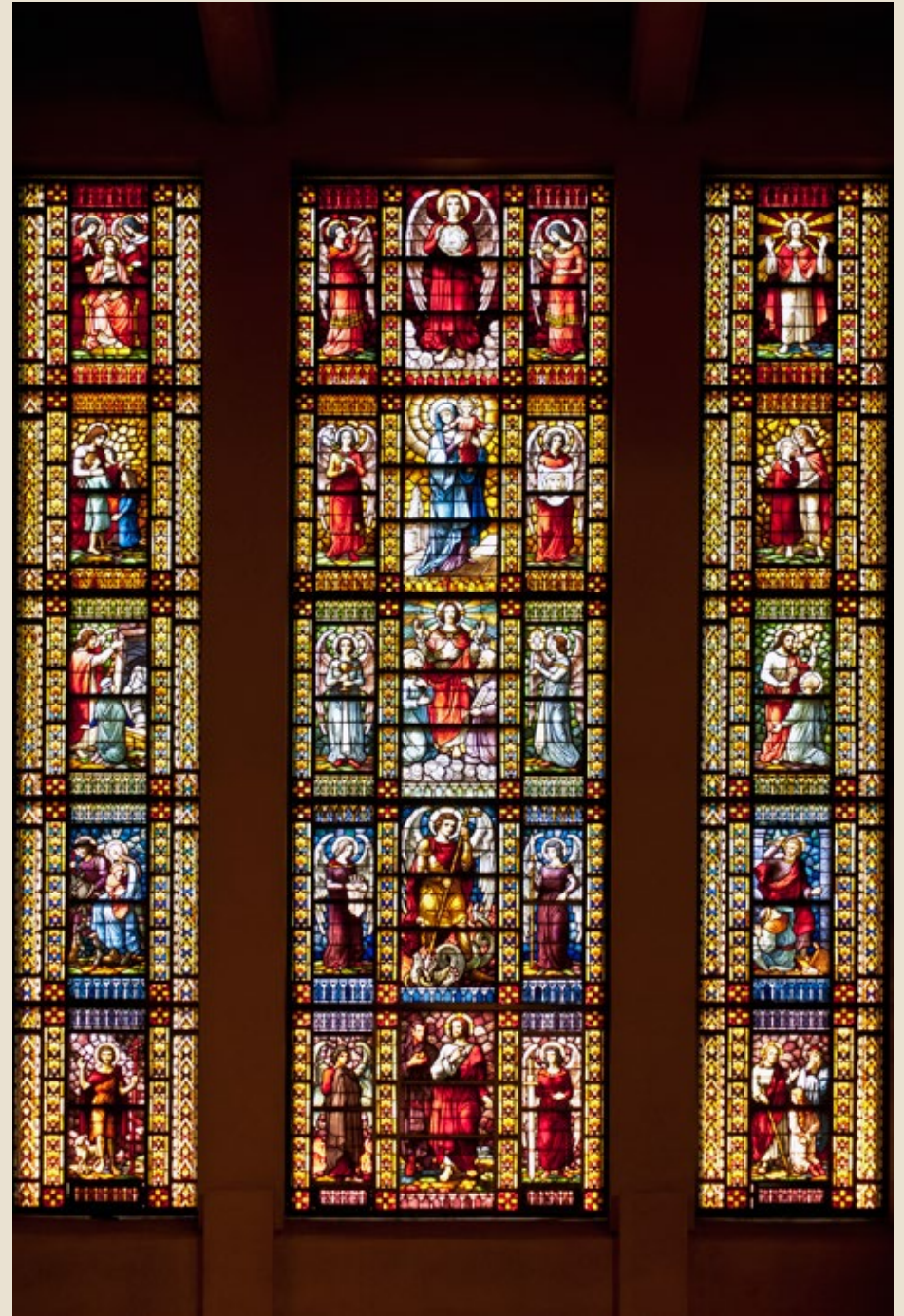
Schets van architect André Watteyne voor de kruisweg, 1964. Watteyne vond voor zijn tekeningen inspiratie in het werk *La vie de Notre Seigneur Jésus Christ* van de Franse schilder J. James Tissot. Volgens een aantekening werd dit boek, verlucht met meer dan 400 platen, aangeboden aan de twee architecten door Victor Defays "met het oog op de realisatie van de kruisweg voor de Sint-Augustinuskerk".
(© AAM)

Detail van de beeldhouwde kruisweg door beeldhouwer Oscar De Clerck (1892-1968). De fries in witte steen van de kruisweg loopt langs de vier gebogen muren van de kerk. Ze is 1,40 m hoog en geplaatst op een hoogte van 2,40 m.
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Biechtstoel.
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Rechterpagina.
De glasramen langs de kant van de ingang en langs de oost- en zuidkant zijn uitgevoerd naar tekeningen van Guianotte. De stijl is zeer traditioneel in vergelijking met de glasramen van de toren die echt aansluiten bij de art-decostijl van de kerk.
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Detail van de toren.

Het middelpunt van het kerkgebouw wordt gemarkeerd door een toren die in verbinding staat met het interieur van de kerk en uit meerdere niveaus bestaat. Het eerste niveau geeft toegang tot de daken van de zijbeuken. Het tweede niveau is versierd met hoge en smalle glasramen die het schip verlichten. Op het derde niveau bevinden zich de klokken. Het vierde niveau, op een hoogte van 37 m, geeft toegang tot een panoramisch terras. Het massieve volume op dit terras, gedragen door vier hoekzuilen die de vier evangelisten symboliseren, stelt de Calvarieberg voor. Het kruis op de top staat op een hoogte van 54 m.

(foto auteur)

helaas verstek laten gaan, een volledig spectrum van paarse, rode, gele en gouden kleuren doen schitteren." De glasramen zijn op basis van de kartons van architect Guiannotte vervaardigd door meester-glasmaker Paul Steyaert. De Kruisweg, ontworpen door André Watteyne, is uitgevoerd door de beeldhouwers Oscar De Clerck en G. Van Goolen.

Na de Tweede Wereldoorlog daalde het aantal parochianen dat de kerk bezocht en had het gebouw zwaar te lijden onder gebrek aan onderhoud. De bepleistering van middelmatige kwaliteit, die pas jaren na de bouw was aangebracht, brokkelde af. Op het einde van de jaren 1960 vroeg de kerkfabriek financiële steun aan de gemeente om de nodige herstellingen uit te voeren. Toen bleek dat vochtigheid de bewapening van het beton had aangetast waardoor de draagstructuren van de kerk verzwakt waren, werd zelfs aan afbraak gedacht. Tegelijk werden meerdere voorstellen voor de herinrichting van de rotonde onderzocht waaronder een toren van 62 verdiepingen, een metrostation, een winkel- en cultureel centrum, groene ruimte, enz. De bescherming van het gebouw als monument, op 8 augustus 1988, maakte een einde aan al deze plannen. In september 1988 diende het architectenbureau Atlante een project in voor de gedeeltelijke herbesteding van de kerk (eredienst en tentoonstellingsruimtes) dat zonder gevolg bleef. Na lang getalm begon de grondige restauratie van het kerkgebouw in 1996, dankzij onder andere de financiële steun van de Europese Commissie die het restauratieproject van de kerk bekroond had in het kader van een steunprogramma voor modelprojecten van het Europese bouwkundig erfgoed. De complexe restauratie duurde twee jaar en werd geleid door de architecten Roland Cousin en Francis Marlière van het Atelier du Sablon. Op 17 december 1997 werd de gerenoveerde Sint-Augustinuskerk heropend.

Ingangsportaal van de kerk.
De inscriptie **DOMUS MEA DOMUS ORATIONIS** boven de ingangseur betekent "Mijn huis is een huis van gebed". Ze nodigt de gelovigen uit om binnen te treden in de kerk.

(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Plan van de gevel van de fabriek La Magnéto Belge, Marconistraat 127 in Vorst.
Arch. Léon Guiannotte, 1941.

(© AAM)

LÉON GUIANNOTTE (1891-1976)

Léon Guiannotte, zoon van architect François Guiannotte, werd op 6 november 1891 in Charleroi geboren. Na architectuurstudies aan de Academie voor Schone Kunsten van Brussel, in het atelier van Victor Horta (1914), werkte hij enige tijd op de dienst gebouwen van de gemeente Schaarbeek alvorens zich in de loop van de jaren 1920 voor eigen rekening te vestigen.

Behalve van de Sint-Augustinuskerk, die hij samen met André Watteyne ontwierp, is hij ook gekend van twee industriële gebouwen: het gebouw van de Forges de Ciney aan de Nijverheidskaai (1934) en de fabriek Magnéto Belge in de Marconistraat in Vorst (1942).

Guiannotte ontwierp ook diverse privéwoningen (Rogierlaan 280 in Schaarbeek, 1924; Louis Schmidlaan 60-62 in Etterbeek, 1924; Rooseveltlaan in Brussel, Prekelindenlaan in Sint-Lambrechts-Woluwe, ...) en huurpanden.

In het begin van de jaren 1950 associeerde hij zich met zijn zoon Jacques (afgestudeerd in 1946) met wie hij meerdere appartementsgebouwen ontwierp.

Hij overleed in Ottignies op 19 mei 1976.

ANDRÉ WATTEYNE (1894-1971)

André Watteyne, zoon van een handelaar, werd geboren in Vorst op 23 maart 1894. In 1910 studeerde hij af als landmeter, een opleiding die hij aanvulde met studies architectuur aan het Institut Saint-Luc in Brussel. Hij ontwierp meerdere privéwoningen in Vorst, Ukkel en Sint-Gillis waarvan sommige direct beïnvloed zijn door de School van Amsterdam. In Vorst bouwde hij ook zijn eigen woning, eveneens in modernistische stijl (Roosendaelstraat 79, 1928).

Om de plannen voor de nieuwe Sint-Augustinuskerk uit te leggen aan de leden van de kerkfabriek, maakte Watteyne in 1933 zijn eerste maquette in karton. Nadien maakte hij ook de maquette van de Sint-Jan-de-Doperkerk in Sint-Jans-Molenbeek (in samenwerking met decorateur M. Gaspard). Na de Tweede Wereldoorlog koos hij definitief voor het beroep van maquettebouwer met de oprichting van het bedrijf Maquettes d'Architecture W.A.. Samen met zijn zoon André werkte hij voor tal van architecten (A. Nyst, Van Nueten, Obozinsky, J. André, L. Stynen, Groupe Alpha, enz.).

Hij overleed in Vorst op 24 april 1971.

Woning, Roosendaelstraat 111 in Vorst.
Arch. André Watteyne, 1931.

(foto van de auteur)

Architectuur, 1920-1960

Woning, V. Rousseaulaan 72-74.
Arch. François Van Meulecom, 1930.
(foto P. De Gobert © AAM)

Gevelopstanden, Steekspelstraat 15
en 23. Arch. René Notéris, 1926.
(© GAV)

Gevelopstand, Schermstraat 28.
Arch. François Van Meulecom, 1925.
(© GAV)

PRIORITEIT VOOR DE ART DECO

Een specifiek kenmerk van de Sint-Augustinuswijk is zijn architecturale coherentie. De esthetiek van de Wiener Sezession die we aantreffen in meerdere woningen die van voor de Eerste Wereldoorlog dateren, werd na de oorlog immers niet abrupt stopgezet maar kreeg een natuurlijk verlengstuk met de art deco, een stijl die frequent werd toegepast in de nog weinig verstedelijkte Brusselse randgemeenten zoals Jette, Ukkel, Vorst, enz.

In een zorgvuldig evenwicht tussen traditie en modernisme neigen de gevels van de burgerhuizen naar een vereenvoudiging van de volumes zonder daarom elke decoratie volledig af te zweren. Het decoratieve repertoire, waarin abstracte geometrische figuren domineren, is zeer rijk. Sommige thema's keren vaak terug zoals korven of slingers van bloemen en vruchten. Bij architect François Van Meulecom (1889-1963), een van de toonaangevende architecten van de wijk, blijft de Weense vormtaal zijn hele carrière lang duidelijk aanwezig. Tussen 1922 en 1930 ontwerpt hij meerdere eengezinswoningen in de Steekspelstraat, de Victor Rousseaulaan en de Jupiterlaan. De dynamische compositie van de gevels, geritmeerd door de aanwending van materialen met contrasterende kleuren zoals rode baksteen, blauwe hardsteen en witte kunststeen, het gevoel voor proporties en de aandacht

voor het decoratieve detail verraden een nauwgezet en esthetisch bevoegen architect. De met gesculpteerde banden benadrukte ingangsportieken en de vierkante glasramen van de vensters zijn rechtstreeks ontleend aan de Wiener Sezession. Met een knipoog naar zijn stagemester Jean-Baptiste Dewin, die een voorliefde had voor dierenmotieven, brengt hij op sommige van zijn gevels een discrete vlinder aan. Van Meulecom bouwde niet alleen privéwoningen maar had ook belangstelling voor sociale woningbouw. In 1927 bouwde hij voor de coöperatieve vennootschap *Le Foyer saint-gillois* een geheel van vijf gebouwen in art-decostijl (Vorstse Steenweg en Gisbert Combazstraat). Hetzelfde jaar bouwde hij in Vorst aan de Van Volxemlaan een kantoorgebouw voor de schoenenfabrikant Frans Fils, waarin vandaag na renovatie appartementen zijn ingericht.

De art-decostijl is zeer sterk aanwezig in de Steekspelstraat die op vier huizen na volledig bebouwd is in het interbellum. De gevels vallen binnen de beperkingen van de perceelbreedte op door hun gevarieerde versiering. Ze zijn o.a. ontworpen door de architecten Pierre De Bruyne, René Notéris en François Van Meulecom.

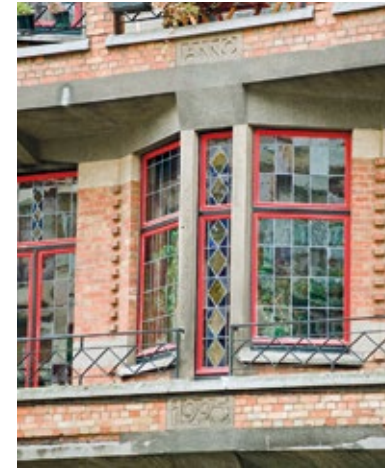
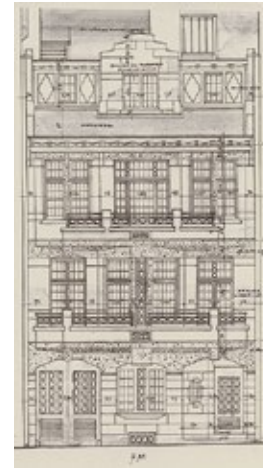
De Schermstraat, overwegend bebouwd tussen 1925 en 1935, vertoont een vergelijkbare stilistische eenheid. Architect André Watteyne – die twee jaar later medeauteur was van het nieuwe ontwerp voor de kerk op de

Geveldetail, Schermstraat 28.
Arch. François Van Meulecom, 1925.
(foto van de auteur)

Geveldetail, V. Rousseaulaan 33.
Arch. François Van Meulecom, 1923.
(foto P. De Gobert © AAM)

Huurpand, Everardlaan 55-57.
Arch. Joseph Diongre, 1925.
(Josephdiongre © sofam-2014)
(© GAV)
Huurpand (detail),
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Geveldetail, Schermstraat 32-34.
Arch. Georges France, 1923.
(foto van de auteur)

Opbrengsthuis, Everardlaan 59-61, 1928.
(© GAV)

Hoogte Honderd – bouwde er in 1926 een woning op een dubbel perceel. De gevel, zonder enige versiering, getuigt van een zeker streven naar vormelijke geometrisering en vereenvoudiging.

Aan de Everardlaan 55-57 wordt de aandacht getrokken door een huurpand van architect Joseph Diongre (1878-1963) uit 1925. Het gebouw heeft een gestructureerde gevel die rijk versierd is in de typische vormtaal van de Wiener Sezession: vensters met roedenverdeling, geometrische glasramen, enz. Diongre ontwierp enkele jaren later de betonnen Sint-Jan-de-Doperkerk in Sint-Jans-Molenbeek (1931) en het gebouw van de NIR op het Flageyplein in Elsene (1935).

De Jupiterlaan, die uitkijkt over het Dudenpark, bestaat uit een aaneenschakeling van art-decohuizen met zeer gevarieerde gevels. Een bijzonder geslaagd voorbeeld van deze stijl is de eigen woning van architect Willem Vermeiren op nr.5 (1934). De evenwichtig opgebouwde gevel wordt gepersonaliseerd door interessante gesculpteerde details en sierlijk smeedwerk. Ook het aanpalende huis op nr. 3 is van zijn hand (1935). Paul Hamesse & Frères ontwierpen op de nummers 83-85 een dubbelwoning in een uitgesproken geometrische vormgeving. Een van de naburige huizen trekt de aandacht door de kwaliteit van het siersmeedwerk (nr. 89, J. Delmoitte).

De art deco is onlosmakelijk verbonden met het modernisme dat in dezelfde periode ontstaan is. Deze laatste stijl onderscheidt zich echter op vormelijk vlak door de uitgepuurde lijnen en de sobere esthetiek die nagenoeg elke versiering weert. De opdrachtgevers waren vaak progressieve kunst-

naars, voor zover de architecten niet zelf een woning bouwden als manifest. In de Hoogte Honderdwijk vinden we dan ook weinig voorbeelden van modernistische architectuur, met uitzondering van een groep woningen ontworpen door architect Charles Colassin.

Charles Colassin (1897-1942) was een overtuigd aanhanger van het modernisme. Hij ontwierp een groep rijwoningen aan de Rousseaulaan 36-42 (1934), die met hun platte daken het functionalisme van deze stroming illustreren. De horizontaliteit van het geheel wordt nog onderstreept

Detail van de gevel van de eigen woning van architect Pierre De Bruyn, Steekspelstraat 34, 1924.
(foto van de auteur)

Woning, Jupiterlaan 89.
Arch. Delmoitte.
(foto van de auteur)

Detail van het portiek van de eigen woning van architect Willem Vermeiren, 1934.
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Woning, Jupiterlaan 15.
Arch. Henri Leborgne
(foto A. de Ville de Goyet © GOB)

Geheel van vier modernistische huizen,
V. Rousseaulaan 36-42.
Arch. Charles Colassin, 1934.
(foto van de auteur)

Woning, Schermstraat 48.
Arch. Devolder, 1929.
(© GAV)

door de op één lijn liggende balkons en erkers. In 1943 schreef de journalist Marc-Antoine Pierson naar aanleiding van het overlijden van de architect in het tijdschrift *Reconstruction*: “Met zijn enthousiaste natuur had Colassin de theorieën van de modernistische architectuur gretig omarmd. Het befaamde beginsel van ‘de woning als woonmachine’ bekoorde hem, minder door het mechanische aspect dat sommigen erin zagen, dan door de grote precisie die het veronderstelt en dankzij dewelke hij zijn opvatting van de bouwkunst had uitgepuurd”. Eerder, tussen 1925 en 1930, had Colassin in de Beukenstraat (de huidige Jupiterlaan) twee huizen gebouwd geïnspireerd op de avantgardistische beweging De Stijl, die hij tijdens zijn studies ontdekt had. De woning aan de Jupiterlaan 15 is eveneens zeer interessant. De monochrome betonnen gevel, ontworpen door architect Henri Leborgne, is bijzonder evenwichtig met het grote centrale venster. Nog een voorbeeld van een modernistische woning is te zien in de Schermstraat 48 (Devolder, 1929), maar helaas is de gevel sterk verbouwd.

HET HOOGTE HONDERDPLEIN EN DE OPKOMST VAN DE APPARTEMENTSGEBOUWEN

In het tijdschrift *Perspectives* lezen we in een artikel uit 1938: “Nog niet zo lang geleden stonden er op het Hoogte Honderdplein in Vorst slechts een paar gebouwen. Vandaag is het plein bijna helemaal volgebouwd. Zo verandert het gelaat van de stad dagelijks van uitzicht.”

Tot aan de Eerste Wereldoorlog was het aantal appartementsgebouwen in Brussel inderdaad zeer beperkt en het Hoogte Honderdplein vormde hierop geen uitzondering. In de rooilijn van de straat geplaatst onderscheidden ze zich nauwelijks van de eengezinswoningen waarvan ze de uiterlijke kenmerken overnamen. Ze waren van bescheiden omvang, met drie of vier verdiepingen, en als ze op een hoekperceel stonden, werd de hoek van het gebouw op de kruising van de twee straten afgesneden of afgerond. Op de benedenverdieping van deze gebouwen werden steevast winkels gevestigd, zoals bij de twee gebouwen die in 1911 en 1914 op het Hoogte Honderdplein werden gebouwd, op de hoek van de Sint-Augustinuslaan en de Everardlaan, waar sinds die tijd een café is gevestigd.

Pas in de jaren 1920 kregen de appartementsgebouwen echt succes. Daarvoor waren meerdere redenen: de woningschaarste, de duurte van de materialen en de hoge bouwkosten na de Eerste Wereldoorlog die de bouw van eengezinswoningen afremden, het gebrek aan huispersoneel, de vooruitgang op het vlak van huishoudelijk comfort en vooral de nieuwe wet op de mede-eigendom van 1924. Deze wet, die op 8 juli 1924 werd goedgekeurd, gaf het collectieve wonen een echt statuut, regelde de rechten en verplichtingen van de ‘appartementseigenaars’ en legde het onderscheid vast tussen gemeenschappelijk en privaat eigendom. Parallel daarmee werd de hypotheekwet van 1851 gewijzigd om het afsluiten van een lening voor de aankoop van een appartement te vergemakkelijken (Belgisch Staatsblad van 13 juli 1924). Pers-artikels en reclamebrochures die de voordelen van appartementen prezen

Detail van de woning van Paul Mignot, Telemachuslaan 18, 1951.
(foto van de auteur)

EEN WIJK VAN ARCHITECTEN

Enkele van de vele architecten die de huizen van de wijk hebben ontworpen, gingen er ook zelf wonen. Pierre De Bruyn bouwde in 1924 een woning aan de Steekspelstraat 24. Gaston Ide woonde een tijd aan de Wapenrustingslaan 27 in een door hemzelf ontworpen woning. Willem Vermeiren, een van de

meesters van de art deco, bouwde zijn eigen woning aan de Jupiterlaan 5 (1934). In de jaren 1950 bouwden Paul en Marcel Mignot hun kantoor en woning, opvallend door de trapeziumvormige ijzeren borstwering en de grafische vensterramen in het vlak van de gevel, aan de Telemachuslaan 18-20 (1951).

Andere architecten vestigden hun kantoor in de wijk, onder meer Léon Janlet (Sint-Augustinuslaan 24 in 1908), Fernand Stiernet (Alexandre Bertrandlaan 10 in 1914), Ernest Linard (Sint-Augustinuslaan 13 in 1913), François Van Meulecom (Sint-Augustinuslaan 39 in 1923), René Dejenefte en Joseph Thomas (Jupiterlaan 139 in 1951).

verschenen bij de vleet. Ze benadrukten het 'modern' comfort (ligging op dezelfde verdieping van alle vertrekken, centrale verwarming, distributie van warm en koud water; praktische keukens, ...) en de vele gemakken (conciërge, personenlift, parlofoon, vuilniskoker, ...). Kortom, zo schreef in 1935 notaris Edmond Ingeveld in *Bâtir*, "het moderne appartement is zowel een aangename als economisch voordelige woning, en vormt een eersterangsbelegging."

De inpassing van gebouwen met meerdere verdiepingen op de smalle Brusselse percelen was soms een moeilijke oefening. De hoekpercelen, die een belangrijk element waren in de organisatie van de stedelijke ruimte, leenden zich hiervoor het best. Op het Hoogte Honderdplein werden in de jaren 1930 op de hoeken van de verschillende lanen meerdere appartementsgebouwen gebouwd. Ze waren van een hoge architecturale kwaliteit. Op de begane grond was er meestal een handelsruimte voorzien.

Maurice Van Niewenhuyse, bekend van de Baden van Brussel (Reebokstraat, 1949-1953), ontwierp in 1933 een klein gebouw van twee verdiepingen op de hoek van de Van Goidtsnoyenlaan (Hoogte Honderdplein 2) en in 1934 een gebouw op de hoek van de Wapenrustingslaan. Hetzelfde jaar werd op de andere hoek van de laan een gebouw van vergelijkbare hoogte opgetrokken, met op de benedenverdieping een apotheek (Hoogte Honderdplein 35, Léon De Greef).

De gebouwen die enkele jaren later verrezen op de hoeken van de Steekspelstraat en de Schermstraat waren omvangrijker, met respectievelijk vijf en zes verdiepingen (Hoogte Honderdplein 24, Marcel Spittaël, 1934; Hoogte Honderdplein 23, René Delbecq, 1936). In het tijdschrift *Clarté* van mei 1937 verscheen een artikel over architect Delbecq en meer bepaald over dit gebouw op het Hoogte Honderdplein: "Bouwen op een klein hoekperceel dat tot nog toe nooit liefhebbers had gevonden wegens zijn smalheid en zijn vorm enerzijds en de hoge prijs anderzijds – hoewel de kleibodem uitstekend is – was niet erg aantrekkelijk. Toch heeft architect Delbecq niet gearzeld om een gebouw van zes verdiepingen te bouwen met één appartement per verdieping, bestaande uit een hal, grote eetkamer die communiceert met de rookkamer, keuken, twee slaapkamers, badkamer, enz. Deze appartementen zijn met een lift bereikbaar en voorzien van centrale verwarming. [...] Om oppervlakte te winnen steekt een uitsprong uit boven de openbare weg. De technische eisen van deze uitstek zijn zorgvuldig onderzocht om geen enkel nadeel te vormen." De gemeenschappelijke delen van deze appartementsgebouwen werden zeer zorgvuldig afgewerkt: smeedijzeren toegangsdeur, met marmer beklede vestibule en gangen, enz.

**Appartementsgebouw,
Schermstraat 2.
Arch. René Delbecq, 1936.**
(foto van de auteur)

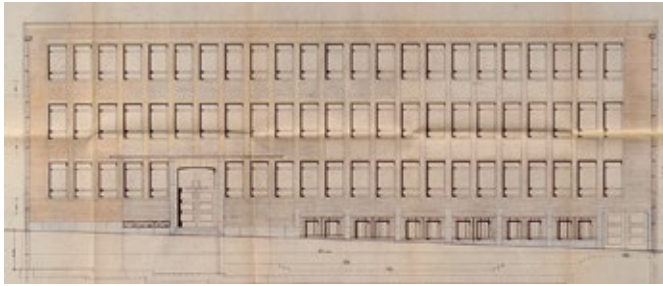
**Appartementsgebouw,
Everardlaan 21-21a.
Arch. René Delbecq, 1932.**
(© GAV)

**Appartementsgebouwen,
Hoogte Honderdplein 29.
Arch. Henrotay, 1934.**
(© GAV)

Verschillende kleine appartementsgebouwen van drie verdiepingen rond het plein, gekenmerkt door een half rond of schuin afgesneden fronton en een afgeronde erker, zijn ontworpen door architect Henrotay (Hoogte Honderdplein 22-22A en 29, 1933 en 1934). Hij ontwierp ook enkele privéwoningen, onder andere in de Wapenrustingslaan, waarvan de gevels eveneens een half rond fronton hebben. Dit element was dus in zekere zin de handtekening van deze architect.

In de omliggende straten verdient een huurpand tussen de rijhuizen een speciale vermelding met zijn banden van vergulde, zwarte en groene mozaïeken (Alexandre Bertrandlaan 37, F. Buelens, 1935).

Uitbreiding van het Institut Sainte-Ursule,
V. Rousseaulaan 46-48.
Arch. Willy Reys, 1956.
(© GAV)

NA DE TWEEDE WERELDOORLOG

Bij gebrek aan onbebouwde percelen werd in de straten die vanaf het Hoogte Honderdplein uitwaaiëren nog maar weinig gebouwd. Deze straten bleven gelukkig gespaard van de sloopwoede van de jaren 1960 en vertonen daardoor tot op vandaag een grote architecturale eenheid. Enkele geïsoleerde gebouwen werden na de Tweede Wereldoorlog opgetrokken op de nog braakliggende percelen. Aan de Everardlaan 41 verbouwde

Auguste Vandennieuwenborg een bestaand gebouw dat hij uitbreidde met de twee vrije aanpalende percelen (nrs 43-45, 1946). In de Steekspelstraat werden twee woningen gebouwd in de jaren 1950 (nr. 25, J. Darce, 1951; nr. 19, Maurice Denève, 1956). In de Rousseaulaan werden een bankkantoor gebouwd op de hoek met het Hoogte Honderdplein (Gaston Deru, 1952), een appartementsgebouw (nr. 54, Pieter Demaegd, 1966), een driegevelwoning (nrs 62-64, Em. Goddin, 1953) en een nieuwbouw voor het Institut Sainte-Ursule in 1956. Deze uitbreiding in de stijl van de jaren 1950, bestemd als klaslokalen van de lagere school, is het werk van architect Willy Reys, die ook een vleugel ontwierp van het karmelietenklooster in Sint-Gillis (1965). In de Jupiterlaan werden meerdere appartementsgebouwen gerealiseerd door de architecten-bouwpromotoren Roger Dejenefte (1903-1981) en Joseph Thomas (1903-1987) die een gestandaardiseerd gebouwenconcept hadden ontwikkeld: "De vaste prijzen omvatten de verkoop van het perceel, de ruwbouw en de afwerking van de gemene delen, het contract voor de afwerking van de private delen, de volledige uitrusting van het appartement en het ereloon

Ingang van het appartementsgebouw
Duden Horizon, Jupiterlaan 91 A.
Arch. Roger Dejenefte en
Joseph Thomas, 1952.
(foto van de auteur)

Reclamebrochure
voor La Haute Corniche,
Jupiterlaan 105.
Arch. Roger Dejenefte en
Joseph Thomas, 1951.
(© AAM)

Rechterpagina.
Appartementsgebouw, hoek van de
Jupiterlaan en de Timmermansstraat.
Arch. Roger Dejenefte en
Joseph Thomas, foto uit die tijd
(© AAM)

Reclamebrochure voor
Le Duden Horizon,
Jupiterlaan 93.
Arch. Roger Dejenefte en
Joseph Thomas, 1951.
(© AAM)

De Domeinlaan gezien vanaf de Victor Rousseaulaan.
(foto van de auteur)

BIBLIOGRAFIE

CABUY, Y., DEMETER, S., LEUXE, F., *Atlas van de archeologische ondergrond van het Gewest Brussel, 4, Vorst*, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis, Brussel, 1993.

CORDEIRO, P., "Sacraal beton, de Sint-Augustinuskerk te Vorst", *Monumenten en Landschappen*, nr. 3, 1994, p. 41-56.

de PANGE, I., *In het hart van Vorst*, Brussel, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2008.

HUSTACHE, A., *Forest*, Guides des communes de la Région bruxelloise, CFC-Éditions, Bruxelles, 2001.

VAN LIL, A., "La Paroisse de Saint-Augustin à Forest", *Le Folklore Brabançon*, nr. 218, juni 1978, p. 101-144.

VAN LOO, A. (onder leiding van), *Repertorium van de architectuur in België, van 1830 tot heden*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2003.

VERNIERS, L., *Histoire de Forest lez Bruxelles*, Bruxelles, A. De Boeck, 1949.

WAUTERS, A., *Histoire des environs de Bruxelles. Livre Dixième*, Bruxelles, Culture et Civilisation, 1973.

In dezelfde collectie

1. HET JUBELPARK, ZIJN GEBOUWEN EN MUSEA (NL - FR - ESP - GB)
2. HET KERKHOF AAN DE DIEWEG (NL - FR)
3. DE GROTE MARKT VAN BRUSSEL (NL - FR - ESP - GB)
4. DE BEGIJNHOFWIJK (NL - FR)
5. DE HEIZEL (NL - FR - ESP - GB)
6. DE LOUIS BERTRANDLAAN EN HET JOSAPHATPARK (NL - FR)
7. DRIE VOORBEELDEN VAN PASSAGES UIT DE 19de EEUW (NL - FR - ESP - GB)
INT-HUBERTUSGALERIJEN - BORTIERGALERIJ - NOORDDOORGANG
8. ANDERLECHT DE COLLEGIALE - HET BEGIJNHOF - HET ERASMUSHUIS (NL - FR)
9. DE ZAVEL DE WIJK EN DE KERK (NL - FR - ESP - GB)
10. DEVIJVERS VAN ELSENE EN OMGEVING (NL - FR)
11. DE SINT-KATELIJNEWIJK EN DE OUDE HAVENDOKKEN (NL - FR)
12. HET LEOPOLDSPARK ARCHITECTUUR EN NATUUR (NL - FR - ESP - GB)
13. DE SQUARESWIJK MARGARETA, AMBIBORIX, MARIA-LOUIZA EN GUTENBERG (NL - FR - ESP - GB)
14. DE ARMAND STEURSSQUARE TE ST-JOOST-TEN-NODE (NL - FR)
15. HET KONINGSPLEIN EN DE WARANDEWIJK (NL - FR - ESP - GB)
16. DE OBSERVATORIUMWIJK IN UKKEL (NL - FR)
17. DE Tervurenlaan (NL - FR)
18. HET WOLUWEDAL (NL - FR)
19. DE LOUZALAAN (NL - FR)
20. DE CENTRALE LANEN (NL - FR)
21. SINT-GILLIS VAN DE HALLEPOORT TOT DE GEVANGENIS (NL - FR)
22. DE RINGLANEN VAN HET ROGIERPLEIN TOT DE HALLEPOORT (NL - FR)
23. DE SINT-BONIFATIUSWIJK (NL - FR)
24. DE ONZE-LIEVE-VROUW-TER-SNEEUWWIJK (NL - FR)
25. DE BRUSSELSE KANALEN (NL - FR)
26. DE MARKTPLAATSEN VAN DEVIJFHOEK (NL - FR)
27. GANGEN IN BRUSSEL (NL - FR)
28. UKKEL, HUIZEN EN VILLA'S (NL - FR)
29. DE EERSTE OMWALLING (NL - FR)
30. HET TER KAMERENBOS (NL - FR)
31. HET JUSTITIEPALEIS (NL - FR)
32. DE TER KAMERENABDIJ (NL - FR)
33. DE MOLIÉRELAAN EN DE BERKENDAALWIJK (NL - FR)
34. DE TUIHWIJKEN LE LOGIS EN FLORÉAL (NL - FR)
35. BRUSSELSE BIOSCOPEN (NL - FR)
36. DE WOLSTRAAT EN HAAR HISTORISCHE GEBOUWEN (NL - FR)
37. HET KONINKLIJK DOMEIN VAN LAEKEN (NL - FR)
38. KERKHOFEN EN BEGRAAFPLAATSEN (NL - FR)
39. GESCHIEDENIS VAN DE BRUSSELSE SCHOLEN (NL - FR)
40. DE RINGLANEN VAN DE HALLEPOORT TOT HET ROGIERPLEIN (NL - FR)
41. DE ABDIJ VAN DIELEGEM (NL - FR)
42. HET VOORMALIGE COUDENBERGPALEIS (NL - FR - GB)
43. DE APPARTEMENTS GEBOUWEN UIT HET INTERBELLUM (NL - FR)
44. HET RIJKSADMINISTRATIEF CENTRUM (NL - FR)
45. HET GEMEENTEHUIS VAN SCHAARBEEK EN HET COLIGNONPLEIN (NL - FR)
46. DE MAROLLEN (NL - FR)
47. IN HET HART VAN VORST SINT-DENIJSKERK, ABDIJ, GEMEENTEHUIS (NL - FR)
48. DE CAFÉS VAN BRUSSEL (NL - FR)
49. HET RURALE ERFGOED (NL - FR)
50. HET MILITAIRE ERFGOED (NL - FR)
51. BRUGMANN HET PARKZIEKENHUIS VAN VICTOR HORTA (NL - FR)
52. GANSHOREN TUSSEN STAD EN NATUUR (NL - FR)

Collectie **Brussel, Stad van Kunst en Geschiedenis**

Welke Brusselaar kent de wijk Hoogte Honderd niet? Haar opmerkelijke ligging, haar stervormige stratenplan rondom een van de merkwaardigste kerkgebouwen van het Brussels Gewest en de kwaliteitsvolle architectuur van de woningen die haar straten afboorden, maken haar tot een bijzonder geheel.

Dit nummer brengt voor het eerst het verhaal van haar ontwikkeling aan het begin van de twintigste eeuw. Archiefonderzoek bracht aan het licht dat de wijk oorspronkelijk deel uitmaakte van een veel groter stedenbouwkundig plan dat zelfs de grens met de gemeente Ukkel overschreed. Daarnaast komen de vele gekende architecten die hier aan het werk waren aan bod en wordt uiteraard ingezoomd op de bouw van de nog steeds tot de verbeelding sprekende Sint-Augustinuskerk.

Deze publicatie is geïllustreerd met tal van ongepubliceerde documenten en is enkel daarom al een must voor de liefhebber van de Brusselse stedenbouw en architectuur uit het begin van vorige eeuw.

Rudi Vervoort,
Minister-President van de Regering
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
belast met Monumenten en Landschappen

